

VRSTE RIJEČI (ЧАСТИ НА РЕЧТА)

Kada je riječ o podjeli riječi na vrste, polazi se od značenja riječi i podlijevanja gramatičkim, tj. morfološkim kategorizacijama. U suvremenome bugarskom jeziku, kao i u hrvatskome, postoji deset vrsta riječi: imenice (*съществителни имена*), zamjenice (*местоимения*), pridjevi (*прилагателни имена*), brojevi (*числителни имена*), glagoli (*глаголи*), prilozi (*наречия*), prijedlozi (*предлози*), veznici (*съюзи*), čestice (*частици*) i usklici (*междуметия*). S obzirom na kriterij samostalnosti dijele se na samostalne riječi (*самостойни*), koje mogu stajati samostalno (imenice, zamjenice, pridjevi, brojevi, glagoli i prilozi), i na nesamostalne ili pomoćne riječi (*несамостойни, служебни* – prijedlozi, veznici, čestice), koje moraju biti pridružene samostalnim riječima ili se ostvaruju u okviru rečenice, odnosno iskaza (usklici, neki tipovi čestica). Uzme li se u obzir sintaktička samostalnost riječi, prve će moći samostalno vršiti funkciju kojega rečeničnoga člana, druge će biti sintaktički suznačne. Riječi se dijele i s obzirom na prisutnost gramatičkih kategorija, tj. promjenu oblika, pa razlikujemo promjenjive (*променливи*) – imenice, zamjenice, pridjevi, neki brojevi i glagoli – i nepromjenjive (*непроменливи*) vrste riječi – prilozi, prijedlozi, veznici, čestice, usklici i neki brojevi.

IMENICE (СЪЩЕСТВИТЕЛНИ ИМЕНА)

Imenice su samostalne i promjenjive riječi kojima imenujemo:

- osobe (*жена, мъж, дете, момче, момиче, Иван, Мария*)
- stvari (*книга, къща, прозорец, стол, маса, чанта*)
- životinje (*куче, котка, мечка, лъв, зебра, тигър*)
- biljke (*домат, краставица, зеле, цвете, дърво, храст*)
- tvari (*вода, злато, метал, стъкло, кожа*)
- pojave (*дъжд, сняг, вятър, слънце, изгрев*)
- radnje i događaje (*говорене, смеење, среща, молба*)
- emocije (*радост, мъка, страх, болка, срам*)
- osobine i svojstva (*хубост, смелост, добрина, хитрост*)
- mjesta i toponime (*град, поле, училище, стадион, терен, чакалня, София*)
- apstraktne pojmove (*математика, време, музика, изкуство*).

Po svome značenju imenice se dijele na:

- opće imenice (*съществителни нарицателни имена*), koje služe općem imenovanju bića, mjesta i stvari, odnosno njihovih skupina: *къща, човек, студент, село, мебел, кралство, море* itd. U opće imenice ubrajaju se i etnici koji se u bugarskome, za razliku od hrvatskoga jezika, pišu malim slovom: *хърватка, хърватин, загребчанка, загребчанин, българка, българин, софиянец, софиянка*.
- vlastite imenice (*съществителни собствени имена*), koje služe imenovanju pojedinoga bića (*Мария, Иван, Димитров; Шаро*), mjesta (*Витоша, Марица*), stvari, npr. umjetničkih dijela (*Под игото, Чичовци*) novina i časopisa (*24 часа*).

Vlastita se imena pišu, kao i u hrvatskome, velikim početnim slovom.

Gramatičke kategorije imenica

U bugarskome jeziku imenice, kao i druge imenske riječi, posjeduju gramatičke kategorije roda, broja i određenosti.

Rod (род)

Po kategoriji roda imenice se dijele na one muškoga, ženskoga i srednjega roda.

Imenice muškoga roda u načelu završavaju na konsonant (*стол, мъж, човек, прозорец*), no postoje iznimke od toga pravila.

Imenice muškoga roda mogu završavati i na:

- *а, -я* (za osobe muškoga spola): *баща, колега, роднина, слуга, съдия, бояджия*
- *о* (za rodbinske nazive osoba muškoga spola): *дядо, чичо, вуйчо*
- *и* (za nazive mjeseci): *януари, февруари, юни, юли, септември, октомври, ноември, декември*
- *е* (u stranim riječima): *аташе, пресаташе*.

Imenice ženskoga roda u načelu završavaju na *-а* ili *-я* (*жена, котка, картина, тетрадка, стая, кутия, статия*), ali brojne su i one koje završavaju na konsonant: *есен, пролет, радост, сутрин, вечер, нош, мощ, площ, захар*.

Imenice srednjega roda najčešće završavaju na *-о* ili *-е* (*легло, село, упражнение, дете, небе, перде*), no imenice stranog podrijetla srednjega roda mogu završavati i na:

- *и*: *такси, жури, алиби*
- *у*: *бижу*
- *ю*: *интервю, меню, ревью*.

Број (число)

Imenicama je u bugarskome svojstvena kategorija broja, koja se, kao i u hrvatskome, morfološki ostvaruje kao jednina i množina (*единствено и множествено число*). Uz to bugarski ima i poseban oblik množine koji se naziva brojevni oblik (*бройна форма*).

Oblik za jedninu imenica naziva se osnovnim i pomoću njega se tvori oblik za množinu odgovarajuće imenice.

Множински облик (множествено число)**Множина imenica muškog roda**

Jednosložne imenice muškog roda u množini dobivaju nastavak *-ове*: *стол – столове, град – градове, мост – мостове, сняг – снегове*.

Jednosložne imenice muškog roda koje završavaju na *-й* u množini dobivaju nastavak *-еве*: *брой – броеве, бой – боеве*. Valja napomenuti da su iznimke od toga pravila imenice stranog porijekla, npr. *чай – чайове, пай – пайове, гей – гейове*.

Višesložne imenice muškog roda u množini dobivaju nastavak *-и*: *хотел – хотели, телефон – телефони, прозорец – прозорци, летец – летци, компютър – компютри, трамвай – трамваи, речник – речници, учебник – учебници, предлог – предлози, орех – орехи*.

Множина imenica ženskog roda

Gotovo sve imenice ženskog roda u množini dobivaju nastavak *-и*: *тетрадка – тетрадки, жена – жени, майка – майки, стая – стаи, кутия – кутии, кост – кости*.

Множина imenica srednjeg roda

Imenice srednjeg roda koje završavaju na *-о* i *-ище* u množini dobivaju nastavak *-а*: *огледало – огледала, кино – кина, писмо – писма; игрище – игрища, летище – летища, стрелбище – стрелбища*.

Imenice srednjeg roda koje završavaju na *-е* u množini dobivaju nastavak *-та*: *куче – кучета, момче – момчета, момиче – момичета, шише – шишета*.

Imenice srednjeg roda koje završavaju na *-(н)иe* u množini dobivaju nastavak *-(н)ия*: *упражнение – упражнения, мнение – мнения, събитие – събития, разписание – разписания*.

Postoje iznimke od tih pravila za sva tri roda.

Neke imenice muškog roda imaju sljedeće nastavke za množinu:

- *е*: *мъж – мъже, цар – царе, крал – крале, княз – князе, кон – коне*
- *а*: *крак – крака, рог – рога, номер – номера*

- *и*, kod jednosložnih imenica: *филм – филми, танц – танци, химн – химни, зъб – зъби, роб – роби*
- *ища*: *път – пътища, сън – сънища, край – краища*
- *овци*: *дядо – дядовци, чичо – чичовци, вуйчо – вуйчовци.*

Neke imenice ženskog roda imaju sljedeći nastavak za množinu:

- *е*: *ръка – ръце, овца – овце.*

Neke imenice srednjeg roda imaju sljedeće nastavke za množinu:

- *и*: *око – очи, ухо – уши, животно – животни, насекомо – насекоми*
- *ена*: *име – имена, време – времена, знаме – знамена*
- *еса*: *небе – небеса, но i небета, чудо – чудеса.*

Postoje imenice koje imaju oblik samo za jedninu (*singularia tantum*). Kao i u brojnim drugim jezicima, u bugarskome postoje imenice koje nemaju oblik za množinu. Prema značenju te se imenice mogu podijeliti na sljedeće skupine:

- imenice koje označuju apstraktne pojmove: *щастие, любов, живот, смърт, добро, зло, глад, жажда, образование, възпитание, реализъм*
- imenice koje označuju tvari ili materiju (npr. plinove, metale, prehrambene proizvode): *кислород, водород, въздух, злато, сребро, ориз, грис*
- zbirne imenice koje završavaju na *-ство*: *студентство, детство, майчинство, бащинство.*

Postoje imenice koje imaju oblik samo za množinu (*pluralia tantum*). Broj tih imenica u bugarskome jeziku nije velik, a mogu se podijeliti u tri skupine:

- imenice kojima se označuje jedan predmet sastavljen od dvaju istovjetnih dijelova: *очила, обуца, везни, клеци, белезници, гащи*
- neki toponimi, npr. *Боженци*
- množinske imenice koje imaju različito značenje od jedninskog oblika: *спагети, конфети, трици, авоари.*

Brojevni oblik (бройна форма)

Brojevni oblik posebna je vrsta množine karakteristična samo za imenice muškoga roda kojima se označuju predmeti i životinje, ali ne i osobe, a rabi se iza brojeva ili priloga za količinu *колко, няколко, толкова* (iznimka je prilog *много*, uz koji se ne rabi brojevni oblik, nego obična množina).

Tvori se nastavcima *-а* ili *-я* (ako imenica završava na *-й*):

телефон – два телефона, речник – два речника, гардероб – два гардероба, музей – два музея, трамвай – два трамвая.

Nastavak brojevnog oblika nikada nije naglašen: *чай – пет **ча́я**, диван – десет **дива́на***.

Prilikom tvorbe brojevnog oblika ne ispadaju vokali *ъ* i *е* u posljednjem slogu, za razliku od oblika za običnu množinu: *компютър – два **компютъра** – много компютри, прозорец – два **прозореца** – много прозорци*.

Imenica *човек* ima brojevni oblik *души*. Ta imenica ima i supletivni oblik za običnu množinu *хора*: *един човек – няколко **души** – много хора*.

U uskličnim se rečenicama iza priloga za količinu *колко*, *толкова* rabi obična množina, a ne brojevni oblik:

*Толкова **прозорци** са отворени и пак е горещо!, Виж колко **учебници** има на бюрото!*

Određenost (определеност) / neodređenost (неопределеност)

Kategorija određenosti univerzalna je jezična kategorija, ali se sredstva njezina izražavanja razlikuju od jezika do jezika. Ovom se kategorijom predmet (tj. lice, predmet, životinja, pojava) predstavlja kao poznat, određen (determiniran) ili nepoznat, neodređen (nedeterminiran):

Виждам къща. 'Vidim neku kuću.'

Виждам къщата. 'Vidim određenu / tu / traženu / poznatu kuću.'

Neodređenost se može iskazati i neodređenim članom *един* (m. r.), *една* (ž. r.) *едно* (sr. r.) i *едни* (mn.), koji potječe od broja jedan.

*Ухапа ме **едно** куче. 'Ugrizao me neki / nepoznati pas.'*

Neodređeni član nema svoj naglasak i nalazi se na prvom mjestu u imenskoj skupini: ***една** книга, **една** негова книга, **една** интересна книга*.

Iako se oblikom podudara s brojem *jedan* (*един, една, едно*), neodređeni član ne iskazuje količinu, već neodređenost, a za razliku od broja *jedan* ima i oblik za množinu:

*Ето тук **едни** баби ви оставиха здравец. 'Evo, ovdje su vam **neke** bake ostavile zdravac.'*

Proces determinacije imenica u bugarskome se jeziku naziva određivanje članom, odnosno u slobodnome prijevodu „članovanje” (*членуване*), a gramatički morphem pomoću kojega se određivanje vrši naziva se član (*член*). Za razliku od drugih jezika gramatički član nije samostalna riječ u bugarskome jeziku. Član ima specifični oblik za jedninu i množinu imenica muškog, ženskog i srednjeg roda. Član u bugarskome ima postpozitivni položaj, zbog čega se naziva postpozitivni ili postponirani član.

Kod imenica muškoga roda u jednini rabe se puni i kratki član. Puni se rabi ako je imenica u službi subjekta. Kratki se rabi kada imenica u muškome rodu dolazi u službi objekta. Kada je riječ o imenicama u ženskome i srednjem rodu, rabi se samo puni član. Tako je i u svim rodovima u množini.

DISTRIBUCIJA ČLANA		
imenica	jednina	množina
m. r.	-ЪТ/-ЯТ (za subjekt) -А/-Я (za objekt)	-ТЕ
ž. r.	-ТА	-ТЕ
sr. r.	-ТО	-ТА

*Прозорец**ът** е отворен. На прозореца има перде. Прозорци**те** са отворени.*

‘Prozor je otvoren. Na prozoru je zavjesa. Prozori su otvoreni.’

*Стая**та** е голяма. В стая**та** има маса. Стаи**те** са големи.*

‘Soba je velika. U sobi je stol. Sobe su velike.’

*Село**то** е близо. До село**то** има река. Села**та** са близо.*

‘Selo je blizu. Do sela je rijeka. Sela su blizu.’

Veći broj imenica muškog roda u jednini članuje se pomoću člana -**ът** (za subjekt) ili -**а** (za objekt).

Član -**ят** (za subjekt) ili -**я** (za objekt) imaju imenice muškog roda:

- koje završavaju na -**ар** (samo za osobe): лекар – лекар**ят**, лекар**я**
- koje završavaju na -**тел**: учител – учител**ят** – учител**я**; разклонител – разклонител**ят** – разклонител**я**
- koje završavaju na -**й**: музей – музе**ят** – музе**я**; чай – ча**ят** – ча**я**
- sljedećih deset imenica: ден – ден**ят** – ден**я**, път – път**ят** – път**я**, сън – сън**ят** – сън**я**, кон – кон**ят** – кон**я**, огън – огън**ят** – огън**я**, крал – крал**ят** – крал**я**, цар – цар**ят** – цар**я**, зет – зет**ят** – зет**я**, нокът – нокът**ят** – нокът**я**, лакът – лакът**ят** – лакът**я**.

Član -**то** imaju imenice muškog roda koje završavaju na -**о** u jednini, bez obzira na gramatički rod te bez obzira na to jesu li u službi rečeničnoga subjekta ili nisu: дядо – дядо**то**, чичо – чичо**то**, вуйчо – вуйчо**то**.

Član -**та** imaju imenice koje završavaju na -**а** ili -**я** u jednini, bez obzira na gramatički rod te bez obzira na to jesu li u službi rečeničnoga subjekta ili nisu: баща – баща**та**, съдия – съдия**та**, папа – папа**та**.

Član -**та** u množini dobivaju imenice čiji množinski oblik završava na -**а** ili -**я**: сън – сънища – сънища**та**, брат – брат**я** – брат**ята**.

Članom se ne određuju:

- rodbinski nazivi u jedнини koji se odnose na članove obitelji: *майка, баща, баба, дядо, баба, сестра, брат, вуйчо, леля*
- апстрактне именце u ustaljenim svezama s prijedlogom: *по заповед на, с решение на, за съжаление, при възможност*
- именце u službi apozicije:

Професор Иванов има лекции. '*Profesor Ivanov ima predavanje.*'

Град Пловдив е един от най-старите градове на света. '*Grad Plovdiv je jedan od najstarijih gradova na svijetu.*'

- именце poslije glagola *имам/нямам* u posvojnome značenju:

В чантата си имам ключове и тетрадка. '*U svojoj torbi imam ključeve i bilježnicu.*'

В този град нямам познати. '*U ovom gradu nemam poznanika.*';
има/няма u egzistencijalnome značenju „nalaziti se“:

В стаята има диван, маса и табуретки. '*U sobi ima / se nalaze kauč, stol i tabure.*'

има/няма u značenju „postojati“:

Днес няма нито хляб, нито мляко. '*Danas nema ni kruha, ni mlijeka.*'

Vokativ (звателна форма)

Iako je suvremeni bugarski jezik izgubio sintetičku deklinaciju, padežne oblike nalazimo kod osobnih zamjenica i kod manjeg broja općih imenica i vlastitih imena kod kojih se čuva vokativni oblik. Vokativni se oblik rabi kod vlastitih imena muškog i ženskog roda i kod nekih općih imenica za osobe u funkciji obraćanja:

*Добър ден, **Иване!*** '*Dobar dan, Ivane!*'

*Извинете, **госпожо!*** '*Oprostite, gospođo!*'

*Как сте, **шефе?*** '*Kako ste, šefe?*'

Vokativni oblik vlastitih imena muškoga roda tvori se nastavkom -e: *Иван – Иване, Борис – Борисе, Ясен – Ясене, Милен – Милене.*

Vokativni oblik općih imenica muškoga roda za osobe tvori se nastavcima -e, -o, -ю: *син – сине, господин – господине, доктор – докторе, професор – професоре, младеж – младежо, българин – българино, учител – учителю, приятел – приятелю.*

Vokativni oblik vlastitih imena i općih imenica ženskoga roda tvori se nastavcima -e, -o: *Донка – Донке, Иванка – Иванке, Калина – Калино, Елена – Елено* (arhaično), *госпожица – госпожице, красавица – красавице,*

майка – майко, жена – жено, сестра – сестро, госпожа – госпожо.

Vokativni izraz za opće imenice u množini koje se odnose na osobe jednak je osnovnom obliku imeničke riječi, a od ostatka iskaza odvaja se zarezom što upućuje na samostalnost vokativnog izraza i funkciju obraćanja. Opće imenice za osobe u množini nemaju poseban vokativni oblik, iako se često rabe u obraćanju:

Къде сте, колеги? 'Gdje ste, kolege?'

Госпожи и господа, благодарим ви, че дойдохте! 'Dame i gospodo, hvala vam što se došli!'

Скъпи приятели, радвам се да ви видя. 'Dragi prijatelji, veselim se što vas vidim.'

Poseban vokativni oblik nemaju ni vlastita imena za osobe muškog spola koja završavaju na -а, -и, -й, -о, -ьо, -ю (*Никола, Георги, Матей, Пенчо, Кольо*):

Георги, колко е часът? 'Georgi, koliko je sati?'

Vokativnim oblikom imenica *господин, професор, доктор* koristi se samo ako uz imenicu ne dolazi apozicija:

Докторе, мога ли да Ви попитам нещо? 'Doktore, mogu li Vas nešto upitati?' i *Доктор Петков, мога ли да Ви попитам нещо? 'Doktor Ivanov, mogu li Vas nešto upitati?'*

Vokativni oblici tipični su u obraćanjima članovima uže obitelji i uporabi odmilica. Za imenicu *майка* postoji nekoliko vokativnih oblika: *майко, мамо, маме, майче, майчице, маменце* (prva dva su neutralna, a ostali su odmilice), a za imenicu *баща*: *татко* (neutralni), *тате* i *матенце* (odmilice).

Уманjenice ili deminutivi

(умалителни / деминутивни съществителни имена)

U bugarskome se jeziku često rabe umanjenice. Umanjenice se tvore pomoću specifičnih sufikasa za sva tri roda. One mogu izražavati konkretnu fizičku umanjenost, no isto tako i subjektivni i emotivni odnos prema objektu – odmilnost, nježnost, prisnost, ironiju, bijes itd.

Уманjenice se најчешће rabe u razgovornome i u književnome stilu.

Именice мушког рода deminutivni oblik tvore pomoću sufikasa:

-ец: *човек – човечец, град – градец, прах – прашец, лук – лучец*

-е: *камък – камъче, котел – котле, орел – орле*

-ле: нос – нос**ле**, врат – врат**ле**, брат – брат**ле**

-че: приятел – приятел**че**, влак – влак**че**, кон – кон**че**, мост – мост**че**.

Imenice ženskog roda deminutivni oblik tvore pomoću sufikasa:

-ица: жена – жени**ца**, вода – води**ца**, трева – трев**ица**

-ка: градина – градин**ка**, маймуна – маймун**ка**, малина – малин**ка**

-ичка: къща – къщ**ичка**, гора – гор**ичка**, звезда – звезд**ичка**

-чица: сол – сол**чица**, захар – захар**чица**.

Imenice srednjeg roda deminutivni oblik tvore pomoću sufikasa:

-це: село – сел**це**, огледало – огледал**це**, легло – легъл**це**

-нче: дете – детен**че**, момче – момчен**че**, момиче – момичен**че**, кафе – кафен**че**

-ице: сърце – сърч**ице**, мляко – млеч**ице**, слънце – слънч**ице**

-е: ухо – уш**е**, око – оч**е** (za navedene dvije imenice češće se rabe oblici sa sufiksom **-нче**: ушен**че**, очен**че**).

Imenice muškog i ženskog roda u deminutivnom obliku mijenjaju rod u srednji.

Različitim sufiksima izražavaju se drugačiji stupnjevi umanjenosti:

imenice m. r.: нож – нож**че** – ножчен**че**; заек – зай**че** – зайчен**че**

imenice ž. r.: котка – кот**е** – котен**че**; мишка – миш**ле** – мишлен**че**

imenice sr. r.: бебе – бобен**че** – биб**че** – бибчен**че**.

PRIDJEVI (ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА)

Pridjevi su promjenjive i samostalne riječi kojima se izriče osobina ili svojstvo onoga što je označeno imenicom.

Prema značenju pridjevi se dijele na opisne i odnosne. Opisni odgovaraju na pitanje *kakvo je što* (obuhvaćaju svojstva i osobine), a odnosni *od čega je što napravljeno* (izriču tvarnost, u hrvatskome se takvi pridjevi nazivaju i gradivnima) ili pak izriču odnos prema kojoj pojavnosti.

Opisni pridjevi (*качествени прилагателни имена*) opisuju:

- boju (*цвет*): бял, зелен, червен, черен, жълт
- veličinu (*размери*): широк, тесен, голям, малък, къс, дълъг
- okus i miris (*вкус и мирис*): сладък, солен, горчив, вкусен, безвкусен, ароматен
- oblik (*форма*): квадратен, триъгълен, кръгъл, сърцевиден, цилиндричен
- fizičke osobine (*физически качества*): млад, стар, здрав, болен, силен
- opću procjenu (*обща оценка*): важен, неважен, необходим, позволен, правилен, грешен.

Odnosni pridjevi (*относителни прилагателни имена*) mogu se odnositi na:

- ljude (*хора*): мъжки, женски, детски, студентски, пенсионерски
- životinje (*животни*): пилешки, телешки, свински, овчи, вълчи
- materijale (*материал*): дървен, стоманен, памучен, вълнен, стъклен
- zemljopisni pojam ili mjesto (*географско понятие или дадено място*): европейски, азиатски, адриатически, средиземноморски, градски, централен
- vrijeme (*време*): днешен, вчерашен, миналогодишен, седмичен, летен, зимен
- broj (*брой*): единичен, двоен, троен, двукратен, петкратен.

Pridjevi preuzimaju rod i broj od imenice uz koju stoje: *интересен филм* (m. r.), *интересна книга* (ž. r.), *интересно есе* (sr. r.), *интересни филми* (mn.). Za razliku od hrvatskoga jezika u množini se rod ne razlikuje: *интересни книги* - *zanimljive knjige*.

Pridjevi mogu biti određeni ili neodređeni, ovisno o određenosti ili neodređenosti imenice uz koju stoje. Kada su određeni, onda dobivaju član.

Pridjevi muškoga roda u jednini dobivaju član *-ият* (kada su vezani uz subjekt, u službi subjekta ili, rjeđe, dio imenskog predikata) i *-ия* (kada su vezani uz objekt, u službi objekta ili priložne oznake):

Новият филм е интересен. Гледам **новия** филм. 'Novi film je zanimljiv. Gledam novi film.'

Pridjevi ženskoga roda u jednini dobivaju član **-ма**:

Новата книга е на масата. Чета **новата** книга. 'Nova knjiga je na stolu. Čitam novu knjigu.'

Pridjevi srednjega roda u jednini dobivaju član **-мо**:

Новото огледало е голямо. Харесвам **новото** огледало. 'Novo ogledalo je veliko. Sviđa mi se novo ogledalo.'

U množini sva tri roda dobivaju član **-ме**:

Новите филми са интересни. 'Novi filmovi su zanimljivi.'

Новите книги са на масата. 'Nove knjige su na stolu.'

Новите огледала са големи. 'Nova ogledala su velika.'

Samo se opisni pridjevi mogu stupnjevati. Postoje tri stupnja: pozitiv (*положителна степен*), koji je osnovni oblik (*добър*), komparativ (*сравнителна степен*), koji se tvori od oblika za pozitiv s kojim je spojnicom vezana čestica *по* (*по-добър*) te superlativ (*превъзходна степен*), koji se također tvori od oblika za pozitiv s kojim je spojnicom vezana čestica *най* (*най-добър*).

KOMPARACIJA PRIDJEVA				
stupanj	muški rod	ženski rod	srednji rod	množina
pozitiv	добър	добра	добро	добри
komparativ	по-добър	по-добра	по-добро	по-добри
superlativ	най-добър	най-добра	най-добро	най-добри

ZAMJENICE (МЕСТОИМЕННИЯ)

Zamjenice su promjenjive riječi koje zamjenjuju druge riječi, najčešće imenice, ali i pridjeve i brojeve. One označuju bića, predmete, svojstva i pojave određivanjem i upućivanjem.

Vrste zamjenica

Na temelju značenja zamjenice se dijele na osobne (*лични*), povratne (*възвратни*), posvojne (*притежателни*), pokazne (*показателни*), upitne (*въпросителни*), odnosne (*относителни*), neodređene (*неопределителни*), нијечне (*отрицателни*) i опсе (*обобщителни*).

Osobne zamjenice (лични местоимения)

Osobne su zamjenice riječi kojima se zamjenjuju osobe i predmeti. Iako je poznato da je suvremeni bugarski jezik izgubio sintetičku deklinaciju, padežni su oblici predmetnih zamjenica zadržani, što znači da osobne zamjenice uz gramatičke kategorije lica, roda i broja imaju i kategoriju padeža.

Postoje nominativni, genitivno-akuzativni (*родително-винителен*) i dativni oblici osobnih zamjenica koji se rabe u određenim značenjima i sintaktičkim službama.

Oblik u nominativu (*именителен падеж*) upotrebljava se kada je zamjenica u službi subjekta (*подлог*):

Тя е студентка от Софийския университет. 'Ona je studentica Sofijskog sveučilišta.'

Те пътуват за България. 'Oni putuju za Bugarsku.'

Genitivno-akuzativni oblik (*родително-винителен падеж*) upotrebljava se kada je zamjenica u službi objekta (izravnog i neizravnog). Uz prijedloge izražava predmet u vezi s kojim se vrši radnja, tj. neizravni objekt, odnosno kakvu okolnost radnje, priložnu oznaku. Ima dugi i kratki oblik:

Ученикът носи книгата. 'Učenik nosi knjigu.'

Ученикът носи нея. 'Učenik nju nosi.'

Ученикът я носи. 'Učenik ju nosi.'

Той говори с него. 'On priča s njim.'

Ние стоим до тях. 'Mi stojimo do njih.'

Zamjениčki oblik u dativu (*дателен падеж*) s prijedlogom *на* upotrebljava se u službi neizravnog objekta (*непряко допълнение*). Također ima dugi i kratki oblik, ali uz kratki ne ide prijedlog:

Той помага на него. 'On pomaže njemu.'

Той му помага. 'On ti pomaže.'

Kratki oblici osobnih zamjenica upotrebljavaju se u okviru udvojenog objekta (izravnog i neizravnog). Udvojeni objekt pretpostavlja istovremenu upotrebu kratkog i dugog oblika zamjenice u službi objekta ili kratkog oblika zamjenice i imenice u službi objekta. U tim slučajevima kratki oblici uvijek slijede iza dugih, odnosno iza imenice: *Мене ме боли глава. На мене ми подариха книгата. Тебе те чакат пред сградата. На нея ѝ е мъчно. На Иван му подариха книгата.* U hrvatskome ne postoji udvojeni objekt pa se rečenice prevode: *'Mene boli glava.'* ili *'Boli me glava.'*, *'Meni su podarili knjigu.'* ili *'Podarili su mi knjigu.'*, *'Tebe čekaju ispred zgrade.'* ili *'Čekaju te ispred zgrade.'*, *'Njoj je muka.'* ili *'Muka joj je.'*, *'Ivanu su podarili knjigu.'*

OSOБNE ZAMJENICE					
	oblik u nominativu (subjekt)	genitivno-akuzativni oblik (objekt)		neizravni objekt u dativu	
jednina		dugi oblik	kratki oblik	dugi oblik	kratki oblik
1. lice	аз	мен, мене	ме	на мене	ми
2. lice	ти	теб, тебе	те	на тебе	ти
3. lice	той – m. r.	него	го	на него	му
	тя – ž. r.	нея	я	на нея	й
	то – sr. r.	него	го	на него	му
множина					
1. lice	ние	нас	ни	на нас	ни
2. lice	вие	вас	ви	на вас	ви
3. lice	те	тях	ги	на тях	им

Osobna se zamjenica za 2. lice u množini piše velikim početnim slovom kada se rabi kao oblik iz poštovanja: *Аз **Bu** разбурам.* 'Ja **Vas** razumijem.'

Dugi oblici *мене, тебе* imaju i kraću varijantu: *мен, теб.*

Prilikom uporabe dugih i kratkih zamjеничких oblika valja pripaziti na red riječi, koji je obvezan (automatiziran) i prozodijski uvjetovan jer enklitike i proklitike nemaju svoj naglasak i tvore naglasnu cjelinu s drugim riječima.

Iza prijedloga se uvijek rabi dugi oblik osobne zamjenice:

Подаръкът е за мене. 'Poklon je za **мене.**'

Няма да отидем без тях. 'Nećemo otići **bez njih.**'

Dugi se oblik uvijek rabi na početku rečenice, a kratki na sekundarnoj poziciji: *Мене ме е страх.* '**Мене** je strah.'

Казаха ми за случката вчера. 'Rekli su **mi** za jučerašnji događaj.'

Dugi se oblik rabi u slučajevima kada se zamjenicom što želi naglasiti:

Извикаха мен, а не теб. 'Pozvali su **мене, а не тебе.**'

Posvojne zamjenice

(притежателни местоимения)

Posvojne zamjenice izražavaju odnos pripadnosti, posjedovanje čega. Također imaju dugi i kratki oblik. Dugi se oblici mijenjaju po rodu i broju ovisno o rodu i broju posjedovanog predmeta: *мой, моя, мое, мои.* Dugi se oblici određuju postpozitivnim članom kao i pridjevi: *моят, моята, моето, моите.*

Kod upotrebe kratkih oblika posvojnih zamjenica valja pripaziti jer se oni oblikom podudaraju s kratkim oblicima osobnih zamjenica u dativu u hrvatskome jeziku. Značenje je tih dativnih oblika posvojno.

Usp. 'Majka **mi** radi u banci.', 'Brat **joj** živi u Americi.' i *Майка **му** работи в банката., *Брат **ѝ** живее в Америка. Pravilan je prijevod bugarskih rečenica: '**Moja** majka radi u banci.', '**Njezin** brat živi u Americi.'

POSVOJNE ZAMJENICE					
POSJEDOVATELJ	POSJEDOVANO				
jednina	muški rod	ženski rod	srednji rod	množina	kratki oblik
1. lice	мой	моя	мое	МОИ	МИ
2. lice	твой	твоя	твое	ТВОИ	ТИ
3. lice					
m. r.	негов	негова	негово	негови	му
ž. r.	неин	нейна	нейно	нейни	й
sr. r.	негов	негова	негово	негови	му
množina					
1. lice	наш	наша	наше	наши	НИ
2. lice	ваш	ваша	ваше	ваши	ВИ
3. lice	техен	тяхна	тяхно	техни	ИМ

Dugi oblici posvojnih zamjenica najčešće su u službi atributa, određuju se postpozitivnim članom kao pridjevi i na prvom su mjestu u imenskom skupu riječi: **Моята** майка е лекарка. '**Moja** majka je liječnica.'

Искам **твоя** телефонен номер. 'Želim **tvoj** telefonski broj.'

Ponekad se dugi oblici posvojnih zamjenica mogu upotrebljavati i samostalno, kada najčešće dolaze u službi subjekta:

Нашите пак победиха. '**Naši** su opet pobijedili.'

Твоята отиде до магазина. '**Tvoja** je otišla do trgovine.'

Valja pripaziti u situaciji kada se kratki oblik posvojne zamjenice i kratki oblik osobne zamjenice m. r. nađu u istoj rečenici: **Лекарят му му** предписа ново лечение., u kojoj **Лекарят му** označava *неговият лекар (njegov liječnik)*, pa je riječ o kratkom obliku posvojne zamjenice, dok je u **му предписа** kratki oblik osobne zamjenice u službi neizravnog objekta (*нему – му*). Na hrvatski se rečenica prevodi: '**Njegov** liječnik propisao **mu** je novu terapiju.'

Za oblike iz poštovanja rabe se oblici 2. lica množine, koji se pišu velikim početnim slovom, iako je adresat samo jedan:

Г-н професор, **Вашето** мнение е важно за мен. 'Gospodine profesore, **Vaše** mišljenje mi je važno.'

Povratne zamjenice **(възвратни местоимения)**

U bugarskoj se literaturi govori o dvjema vrstama povratnih zamjenica: povratno-osobnim zamjenicama (**възвратни лични местоимения**) i povratno-posvojnim zamjenicama (**възвратни притежателни местоимения**).

Povratno-osobne zamjenice (възвратни лични местоимения)

Povratno-osobna zamjenica označuje da se radnja vraća na osobu koja vrši radnju. Zamjenjuje osobnu zamjenicu ili imenicu u kosim padežima, tj. ima dativni i genitivno-akuzativni oblik. Ne posjeduje kategoriju roda i može se rabiti u dugom i kratkom obliku.

Dugi se oblik ne rabi samostalno, nego uvijek dolazi s kratkim oblikom:

Ти винаги мислиш само за себе си. 'Ti uvijek misliš samo **na себе**.'

Дядо ми често разговаря със себе си. 'Moj djed često razgovara **sa собом**.'

Той бе извън себе си от радост. 'Bio je van **sebe** od radosti.'

POVRATNO-OSOBNE ZAMJENICE			
genitivno-akuzativni oblik		dativni oblik	
dugi oblik	kratki oblik	dugi oblik	kratki oblik
себе себе си	се	(на) себе си	си

Kratke oblike povratno-osobne zamjenice *ce* i *si* nalazimo u povratnim glagolima:

Тя се мие. 'Ona **se pere**.'

Тя си мие зъбите след всяко хранене. 'Ona **si pere** zube nakon svakog jela.'

Povratno-posvojne zamjenice (възвратни притежателни местоимения)

Povratno-posvojnom zamjenicom označuje se pripadanje subjektu, ali i povratnost, jer se posvojnost vraća na subjekt. Javlja se u dugom i kratkom obliku, s time da dugi oblik razlikuje rod i broj: *своѝ, своя, свое, свои*, a krat-

ki je nepromjenjiv: *си*. Dugi oblici dobivaju član: *своят, своята, своето, своите*.

Аз харесвам *своята работа / работата си*. 'Volim *svoj posao*.'

Тя се грижи за *своето малко / малкото си*. 'Ona se brine za *svoje malo*.'

Ние очакваме *своите резултати / резултатите си* от теста.

'Očekujemo *svoje rezultate iz ispita*.'

POVRATNO-POSVOJNE ZAMJENICE				
dugi oblik				kratki oblik
m. r.	ž. r.	sr. r.	mn.	
свой	своя	свое	свои	си

Pokazne zamjenice

(показателни местоимения)

Pokaznim se zamjenicama pokazuju lica, predmeti, apstraktni pojmovi, ali i njihove kvalitativne i kvantitativne osobine.

Pokazne zamjenice za lica i predmete

Postoje dvije vrste pokaznih zamjenica za lica i predmete – one kojima se iskazuje blizina govorniku: *този, тази, това, тези*, i one kojima se iskazuje udaljenost od govornika: *онзи, онази, онова, онези*, u prostornom, vremenskom i prenesenom smislu:

Искам *тази* книга тук, а не *онази* там. 'Želim *ovu* ovdje knjigu, a ne *onu* tamo.'

Pokazne zamjenice kojima se iskazuje blizina mogu se upotrijebiti i kao anaforičke zamjenice kada se želi ukazati na nešto o čemu je već bilo govora, tj. što je poznato sugovorniku:

Не съм виждал вече *тази* жена (за която ти говорих).

I u hrvatskome se tada upućuje zamjenicom *taj, ta, to*:

'Nisam više *viđao tu* ženu (o kojoj sam ti govorio).'

Za razliku od bugarskoga u hrvatskome postoje tri vrste pokaznih zamjenica – one kojima se iskazuje blizina govorniku: *ovaj, ova, ovo*, sugovorniku: *taj, ta, to* i trećem licu: *onaj, ona, ono*.

Pokazne zamjenice za lica i predmete najčešće dolaze ispred imenica, no mogu imati i samostalnu upotrebu:

Онзи часовник е много скъп. '*Onaj sat* je jako skup.'

Онзи пак е дошъл тук. '*Onaj* je opet došao ovamo.'

Pokazna zamjenica za lica i predmete *това* ima vrlo učestalu samostalnu upotrebu u pitanju i kao odgovor na pitanje:

Какво е това? 'Što je to?'

Това е кутия. 'To je kutija.'

Това е нож. 'To je nož.'

Това са учебници. 'To su udžbenici.'

Pokazne zamjenice za osobine

I kod tih zamjenica postoji ista dvodijelnost – jednima se izražava ono što je blizu govornika: *такъв, такава, такова, такива*, a drugima se izražava ono što je od govornika udaljeno ili nije prisutno: *онакъв, онакава, онакова, онакива*. Potonji se oblici u suvremenome jeziku rjeđe rabe:

Имам такъв пуловер. 'Imam takav pulover.'

Такова пътуване досега не бяхме имали. 'Takvo putovanje dosad nismo imali.' U hrvatskome su pak tri vrste pokaznih zamjenica: *ovakav, takav, onakav; ovolik, tolik, onolik*. Potonje imaju i značenje veličine, za što u bugarskome nema odgovarajuće zamjenice, već se rabe izrazi tipa *толкова голям*.

POKAZNE ZAMJENICE								
	blizina govorniku				udaljenost od govornika			
	m. r.	ž. r.	sr. r.	mn.	m. r.	ž. r.	sr. r.	mn.
za lica i predmete	този	тази	това	тези	онзи	онази	онова	онези
za osobine	такъв	такава	такова	такива	онакъв	онакава	онаково	онакива

Upitne zamjenice (въпросителни местоимения)

Upitne zamjenice upotrebljavaju se u tzv. posebnim pitanjima i zamjenjuju onu riječ koja se očekuje u odgovoru. Postoje promjenjive i nepromjenjive upitne zamjenice.

Upitna zamjenica za lica *кой*³ odgovara hrvatskoj upitnoj zamjenici *tko?* i ne razlikuje rod i broj, ali ima padežne oblike:

– nominativni oblik *кой*¹:

Кой говори? 'Tko govori?'

– oblik za neizravni objekt u dativu *на кого*:

³ Oblik *кой*¹ odnosi se na zamjenicu koja je sintaktički samostalna, tj. dolazi u službi samostalnog člana rečeničnog ustroja. U tablici je uz nju navedeno da je u samostalnoj upotrebi.

На кого изпратихте писмото? '**Коме** сте poslali pismo?'

– genitivno-akuzativni oblik *кого*:

Кого виждам? '**Кого** vidim?'

Za predmete i životinje upitne su zamjenice *како* i *що* te odgovaraju upitnoj zamjenici *што* ili *kakvo* (sr. r., jd.) u hrvatskome jeziku. Upotreba oblika *що* rijetka je u suvremenome jeziku. Ti su oblici nepromjenjivi, ne razlikuju rod i broj:

Какво има в чантата му? '**Што** је u tvojoj torbi?'

Лети, а крила няма. **Шо** е то? '**Leti**, а нема крила. **Што** је то?'

Upitne zamjenice za lica i predmete *кой*⁴, *коя*, *кое*, *коу* mijenjaju se po rodu i broju te odgovaraju hrvatskim zamjenicama *који*, *која*, *које*, *који*, *које*, *која*:

На кой етаж е кабинетът на професор Попов? '**На којем** је *katu kabinet profesora Popova*?'

Коя е жената до вас? '**Која** је *žena pored vas*? 'Тко је *žena pored vas*?'

Коу са тези хора? '**Који** су ово *ljudi*?' 'Тко су ови *ljudi*?'

Upitne zamjenice za osobine *какъв*, *каква*, *какво*, *какви* mijenjaju se po rodu i broju te odgovaraju hrvatskim zamjenicama *kakav*, *kakva*, *kakvo*, *kakvi*, *kakve*, *kakva*:

Каква книга ще ми препоръчате? '**Какву** biste mi *knjigu* preporučili?'

Какъв цвят харесаш? '**Какву** *boju* voliš?'

Upitne zamjenice za pripadanje *чий*, *чия*, *чие*, *чиу* mijenjaju se po rodu i broju te odgovaraju hrvatskim zamjenicama *čiji*, *čija*, *čije*, *čiji*, *čije*, *čija*:

Чия е тази песен? '**Čija** је ova *pjesma*?'

Чиу са учебниците? '**Čiji** су *udžbenici*?'

4 Oblik *кой*² odnosi se na zamjenicu koja je sintaktički nesamostalna, tj. dolazi u službi nesamostalnih članova rečeničnog ustroja. U tablici je uz nju navedeno da je u nesamostalnoj upotrebi.

UPITNE ZAMJENICE						
	muški rod			ženski rod	srednji rod	množina
	nominativni oblik	genitivno-akuzativni oblik	dativni oblik			
za lica, samostalna upotreba	кой1	кого	на кого			
za predmete, samostalna upotreba	какво, що	какво, що	на какво			
za lica i predmete, nesamostalna upotreba	кой2			коя	кое	кои
za osobine	какъв			каква	какво	какви
za pripadanje	чий			чия	чие	чий

Odnosne zamjenice

(относителни местоимения)

Odnosne se zamjenice tvore od upitnih dodavanjem tvorbenog morfema *-mo*. Dolaze u službi veznih sredstava zavisnosloženih rečenica. Postoje promjenjive i nepromjenjive odnosne zamjenice.

Odnosna zamjenica za lica *който*⁵ ne razlikuje rod i broj, ali ima padežne oblike:

nominativni oblik *който*1:

Който *ми е казал това, ме е излъгал. 'Тко ti je to rekao, lagao ti je.'*

oblik za neizravni objekt u dativu *на когото*:

На когото *са дали тази книга, не са му направили добро. 'Kome su dali tu knjigu, nisu mu dobro učinili.'*

genitivno-akuzativni oblik *когото*:

Питай когото *искаш, всеки ще ти отговори същото. 'Pitaj koga želiš, svatko će ti odgovoriti isto.'*

Za predmete i životinje odnosna je zamjenica *каквото* te odgovara odnosnoj zamjenici *što*, koja se u hrvatskome sklanja. Taj je oblik nepromjenjiv, ne razlikuje rod i broj:

⁵ Oblik *който*1 odnosi se na zamjenicu koja je sintaktički samostalna, tj. dolazi u službi samostalnog člana rečeničnog ustroja. U tablici je uz nju navedeno da je u samostalnoj upotrebi.

Те намериха **каквото** търсеха. 'Našli su **što** su tražili.'

С каквото се похвалиш, без него ще останеш. 'S **čim** se pohvališ, bez toga ćeš i ostati.'

Odnosne zamjenice za lica i predmete **който**⁶, **която**, **което**, **които** mijenjaju se po rodu i broju te odgovaraju hrvatskim zamjenicama **koji**, **koja**, **koje**, **koji**, **koje**, **koja**:

Купих си пуловера, **който** исках. 'Kupih si pulover **koji** htjedoh.'

Детето, **което** беше в двора, не видя майка си. 'Dijete, **koje** bijaše u dvorištu, nije vidjelo svoju majku.'

Odnosne zamjenice za osobine **какъвто**, **каквато**, **каквото**, **каквото** mijenjaju se po rodu i broju te odgovaraju hrvatskim zamjenicama **kakav**, **kakva**, **kakvo**, **kakvi**, **kakve**, **kakva**:

Атанас е отличен ученик, **какъвто** е бил и баща му. 'Atanas je odličan učenik, **kakav** je bio i njegov otac.'

Мария има същата коса, **каквато** има и майка ѝ. 'Marija ima istu kosu, **kakvu** ima i njezina majka.'

Децата са такива, **каквито** са и родителите им. 'Djeca su takva, **kakvi** su im i roditelji.'

Odnosne zamjenice za pripadanje **чийто**, **чиято**, **чието**, **чиито** mijenjaju se po rodu i broju i odgovaraju hrvatskim zamjenicama **čiji**, **čija**, **čije**, **čiji**, **čije**, **čija**:

Познавам писателя, **чийто** роман четох през лятото. 'Poznajem pisca, **čiji** sam roman ljetos čitala.'

Това е Красимира, **чиято** майка е учителка. 'Ovo je Krasimira, **čija** je majka učiteljica.'

Това е Цветомила, **чието** дете спечели състезанието. 'Ovo je Svetomila, **čije** je dijete pobijedilo na natjecanju.'

Поканих Петър, **чиито** родители живеят в Чехия. 'Pozvao sam Petra, **čiji** roditelji žive u Češkoj.'

6 Oblik **който**² odnosi se na zamjenicu koja je sintaktički nesamostalna, tj. dolazi u službi nesamostalnih članova rečeničnog ustroja. U tablici je uz nju navedeno da je u nesamostalnoj upotrebi.

ODNOSNE ZAMJENICE						
	muški rod			ženski rod	srednji rod	množina
	nominativni oblik	genitivno-akuzativni oblik	dativni oblik			
za lica, samostalna upotreba	който ¹	когого	на когого			
za predmete, samostalna upotreba	каквото					
za lica i predmete, nesamostalna upotreba	който ²			която	което	които
za osobine	какъвто			каквато	каквото	каквито
za pripadnost	чийто			чиято	чието	чиито

Neodređene zamjenice

(неопределителни местоимения)

Neodređenim se zamjenicama označuju nepoznati ili govorniku nevažni predmeti, lica, kvalitativna ili kvantitativna obilježja. Njima se uopćeno izražava o kome ili o čemu se govori. Neodređene se zamjenice tvore od upitnih dodavanjem morfema *ня-/не-*. Postoje promjenjive i nepromjenjive neodređene zamjenice.

Neodređena zamjenica za lica *някой*⁷ odgovara hrvatskoj neodređenoj zamjenici *netko* i ne razlikuje rod i broj, ali ima padežne oblike:

- nominativni oblik *някой*¹:

Видях, че някой идва насам. 'Vidjeh da **netko** dolazi.'

- oblik za neizravni objekt u dativu *на някого*:

Кажете на някого да влиза! 'Recite **nekome** da uđe!'

- genitivno-akuzativni oblik *някого*:

Тя чака някого. 'Она **некого** чека.'

Имаш ли уговорка с някого за довечера? 'Имаš li s **nekim** dogovor za večeras?'

Za predmete i životinje neodređena je zamjenica *нещо* te odgovara hrvatskoj zamjenici *nešto*. Taj je oblik nepromjenjiv, ne razlikuje rod i broj:

⁷ Oblik *някой*¹ odnosi se na zamjenicu koja je sintaktički samostalna, tj. dolazi u službi samostalnog člana rečeničnog ustroja. U tablici je uz nju navedeno da je u samostalnoj upotrebi.

Нещо ќе се случи. '**Nešto** će se dogoditi.'

Видях **нещо** да се движи в гората. '*Vidjeh da se nešto miče u šumi.*'

Има ли **нещо** за похапване? '*Ima li što/nešto za jelo?*'

Neodređene zamjenice za lica i predmete **някой**⁸, **някоя**, **някое**, **някоу**, mijenjaju se po rodu i broju te odgovaraju hrvatskim zamjenicama **neki**, **neka**, **neko**, **neki**, **neke**, **neka**:

Донеси ми **някоя** книга! '*Donesi mi neku knjigu!*'

Някоу хора мислят, че сме сестри. '*Neki ljudi misle da smo sestre.*'

Neodređene zamjenice za osobine **някакъв**, **някаква**, **някакво**, **някакви** mijenjaju se po rodu i broju te odgovaraju hrvatskim zamjenicama **nekakav**, **nekakva**, **nekakvo**, **nekakvi**, **nekakve**, **nekakva** te zamjenicama **neki**, **neka**, **neko**, **neki**, **neke**, **neka**:

Той каза, че **някакъв** човек му дал поканата. '*Rekao je da mu je nekakav/neki čovjek uručio poziv.*'

Купих си една риза и **някаква** шапка. '*Kupio sam si jednu košulju i nekakvu/neku kapi.*'

Тя отрече да е получавала **някакви** данни. '*Porekla je da je dobila nekakve/neke podatke.*'

Neodređene zamjenice za pripadanje **нечий**, **нечия**, **нечие**, **нечии** mijenjaju se po rodu i broju te odgovaraju hrvatskim zamjenicama **nečiji**, **nečija**, **nečije**, **nečiji**:

Те правят това **по нечия** препоръка. '*To rade na nečiju preporuku.*'

Нечие дете плаче. '*Nečije dijete plače.*'

8 Oblik **някой**28 odnosi se na zamjenicu koja je sintaktički nesamostalna, tj. dolazi u službi nesamostalnih članova rečeničnog ustroja. U tablici je uz nju navedeno da je u nesamostalnoj upotrebi.

NEODREĐENE ZAMJENICE						
	muški rod			ženski rod	srednji rod	množina
	nominativni oblik	genitivno-akuzativni oblik	dativni oblik			
za lica, samostalna upotreba	някой ¹	някого	на някого			
za predmete, samostalna upotreba	нещо					
za lica i predmete, nesamostalna upotreba	някой ²			някоя	някое	някои
za osobine	някакъв			някаква, някоя	някакво, някое	някакви, някои
za pripadanje	нечий			нечия	нечие	нечии

Umjesto neodređenih zamjenica može se upotrijebiti i neodređeni član *един, една, едно, едни*:

Един човек те търсеше. '*Tražio te neki čovjek.*'

Едни хора бяха дошли и питаха за тебе. '*Neki su ljudi došli i pitali za tebe.*'

Niječne zamjenice

(отрицателни местоимения)

Niječnim se zamjenicama negira postojanje (prisutnost) predmeta i lica, kvantitativnih ili kvalitativnih obilježja. Niječne se zamjenice tvore od upitnih dodavanjem morfema *ни-*. Postoje promjenjive i nepromjenjive niječne zamjenice.

Niječna zamjenica za lica *никой*⁹ odgovara hrvatskoj zamjenici *nitko* i ne razlikuje rod i broj, ali ima padežne oblike:

- nominativni oblik *никой*¹:

Никой не знае къде е. '*Nitko ne zna gdje je.*'

- oblik za neizravni objekt u dativu *на никого*:

Не казвай на никого. '*Ne reci nikome.*'

⁹ Oblik *никой*¹ odnosi se na zamjenicu koja je sintaktički samostalna, tj. dolazi u službi samostalnog člana rečeničnog ustroja. U tablici je uz nju navedeno da je u samostalnoj upotrebi.

– genitivno-akuzativni *НИКОГО*:

Вървях дълго, но не срещнах **никого** по пътя. 'Dugo sam šetala, ali putem nisam **nikoga** srela.'

Za predmete i životinje neodređena je zamjenica *нудио* te odgovara zamjenici *ништа*, koja se u hrvatskom sklanja. Taj je oblik nepromjenjiv, ne razlikuje rod i broj:

Не виждам **нищо** в тъмното. *'Ništa ne vidim u tami.'*

Нищо не се случи. 'Ništa se nije dogodilo.'

Niječne zamjenice za lica i predmete *НИКОЉ*¹⁰, *НИКОЈ*, *НИКОЕ*, *НИКОУ* mijenjaju se po rodu i broju te odgovaraju hrvatskim zamjenicama *nikoji, nikoja, nikoje, nikoji, nikoje, nikoja; nijedan, nijedna, nijedno, nijedni, nijedne, nijedna; nikakav, nikakva, nikakvo, nikakvi, nikakve, nikakva*:

Не приемам **нико**е предложение. 'Ne prihvaćam **nijedan** prijedlog.'

Не отхвърляйте **никоу** идеи. 'Ne odbacujte **nikakve** ideje!'

Niječne zamjenice za osobine mijenjaju se po rodu i broju *никакъв, никаква, никакво, никакви* i odgovaraju hrvatskim zamjenicama *nikakav, nikakva, nikakvo, nikakvi, nikakve, nikakva*:

Няма **никакъв** шум. 'Нема *nikakvog* zvuka.'

Никакво писмо не съм писал. 'Ne pisah **nikakvo** pismo.'

Niječne zamjenice za pripadanje mijenjaju se po rodu i broju *ничиѣ, ничиѡѡ, ничиѡѡѡ, ничиѡѡѡѡ* i odgovaraju hrvatskim zamjenicama *ničiji, ničija, ničije, ničiji, ničije, ničija*:

Няма да промениш **ниче** мнение като крещиш. 'Nećeš vikanjem promijeniti **ničije** mišljenje.'

Съдебната власт не защитава никакви и **ничи** права. 'Sudska vlast ne štiti nikakva i **ničija** prava.'

¹⁰ Oblik *hukouž* odnosi se na zamjenicu koja je sintaktički nesamostalna, tj. dolazi u službi nesamostalnih članova rečeničnog ustroja. U tablici je uz nju navedeno da je u nesamostalnoj upotrebi.

НИЈЕЧНЕ ЗАМЈЕНИЦЕ						
	мушки род			ženski rod	srednji rod	множина
	nominativni oblik	genitivno- akuzativni oblik	dativni oblik			
za lica, sa- mostalna upotreba	никой ¹	никого	на никого			
za predmete, samostalna upotreba	нищо					
za lica i pred- mete, ne- samostalna upotreba	никой ²			никоя	никое	никои
za osobine	никакъв			никаква	никакво	никакви
za pripadanje	ничий			ничия	ничие	ничии

Опће замјенице (обобщителни местоимения)

Općim se zamjenicama označavaju predmeti, lica i obilježja kao sastavni dijelovi skupa, ne odnose se na nešto što je odvojeno (samostalno, konkretno). Opće se zamjenice tvore od upitnih dodavanjem morfema *вся-/все-*. Postoje promjenjive i nepromjenjive opće zamjenice.

Opća zamjenica za lica *всеки*¹¹ odgovara hrvatskoj zamjenici *svatko* i ne razlikuje rod i broj, ali ima padežne oblike:

- nominativni oblik *всеки*¹:

Всеки трябва да се труди. 'Svatko se mora truditi.'

- oblik za neizravni objekt u dativu *на всекиго/всеки*:

Защо магnezият е необходим на всекиго? 'Zašto je magnezij svakome potreban?'

- genitivno-akuzativni *всекиго/всеки*:

Това всекиго може да обиди. 'То може svakoga uvrijediti.'

Тук има за всекиго по нещо. 'Ovdje ima za svakoga po nešto.'

¹¹ Oblik *всеки*¹ odnosi se na zamjenicu koja je sintaktički samostalna, tj. dolazi u službi samostalnog člana rečeničnog ustroja. U tablici je uz nju navedeno da je u samostalnoj upotrebi.

Za predmete i životinje opća je zamjenica **всичко** te odgovara hrvatskoj zamjenici **sve**. Taj je oblik nepromjenjiv, ne razlikuje rod i broj:

*Ти **всичко** знаеш, **всичко** можеш. 'Ti **sve** znaš, **sve** možeš.'*

Opće zamjenice za lica i predmete **всеки**¹², **всяка**, **всяко**, **всички** mijenjaju se po rodu i broju te odgovaraju hrvatskim zamjenicama **svaki**, **svaka**, **svako**, **svaki**, **svake**, **svaka** / **svi**, **sve**, **sva**:

*Помня **всяка** твоя дума. 'Pamtim **svaku** tvoju riječ.'*

*Продаваме книги за **всички** възрасти. 'Prodajemo knjige za **sve** uzraste.'*

Opće zamjenice za osobine **всякакъв**, **всякаква**, **всякакво**, **всякакви** mijenjaju se po rodu i broju te odgovaraju hrvatskima **svakakav**, **svakakva**, **svakakvo**, **svakakvi**, **svakakve**, **svakakva**:

*Има **всякакви** хора. 'Ima **svakakvih** ljudi.'*

Opće su zamjenice za količinu **всичкия**(*m*), **всичката**, **всичкото**, **всичките**:

*Деца та изядоха **всичкия** сладолед. 'Djeca su pojela **sav** sladoled.'*

*Изпих **всичката** вода. 'Popio sam **svu** vodu.'*

***Всичките** подаръци са раздадени. 'Svi su **darovi** podijeljeni.'*

OPĆE ZAMJENICE						
	muški rod			ženski rod	srednji rod	množina
	nominativni oblik	genitivno-akuzativni oblik	dativni oblik			
za lica, samostalna upotreba	всеки1	всекиго всеки	на всекиго всеки			
za predmete, samostalna upotreba	всичко					
za lica i predmete, nesamostalna upotreba	всеки2			всяка	всяко	всички
za osobine	всякакъв			всякаква	всякакво	всякакви
za količinu	всичкия, всичкият			всичката	всичкото	всичките

12 Oblik **всеки**2 odnosi se na zamjenicu koja je sintaktički nesamostalna, tj. dolazi u službi nesamostalnih članova rečeničnog ustroja. U tablici je uz nju navedeno da je u nesamostalnoj upotrebi.

БРОЈЕВИ (ЧИСЛИТЕЛНИ ИМЕНА)

Brojevi su riječi kojima izražavamo kvantitativno značenje, tj. koliko čega ima ili koji je predmet po redu među drugima. Razlikujemo glavne brojeve (*числителни бройни имена*), koji odgovaraju na pitanje *Koliko čega ima?*, i redne brojeve (*числителни редни имена*), koji odgovaraju na pitanje *Koji je po redu?*.

Vrste brojeva

Glavni brojevi (*числителни бройни имена*)

Glavnim se brojevima iskazuje količina, tj. određeni broj.

U zgradama su navedeni kraći oblici koji su učestaliji u govoru.

- 0 – нула
- 1 – едно
- 2 – две
- 3 – три
- 4 – четири
- 5 – пет
- 6 – шест
- 7 – седем
- 8 – осем
- 9 – девет
- 10 – десет
- 11 – единадесет (*единайсет*)
- 12 – дванадесет (*дванайсет*)
- 13 – тринадесет (*тринайсет*)
- 14 – четиринадесет (*четиринайсет*)
- 15 – петнадесет (*петнайсет*)
- 16 – шестнадесет (*шестнайсет*)
- 17 – седемнадесет (*седемнайсет*)
- 18 – осемнадесет (*осемнайсет*)
- 19 – деветнадесет (*деветнайсет*)
- 20 – двадесет (*двайсет*)
- 21 – двадесет (*двайсет*) и едно
- 25 – двадесет (*двайсет*) и пет
- 29 – двадесет (*двайсет*) и девет
- 30 – тридесет (*трийсет*)
- 40 – четиридесет (*четирисет*)

50 – *петдесет*
 60 – *шестдесет (шейсет)*
 70 – *седемдесет*
 80 – *осемдесет*
 90 – *деветдесет*
 100 – *сто*
 200 – *двеста*
 300 – *триста*
 400 – *четиристотин*
 500 – *петстотин*
 600 – *шестстотин*
 700 – *седемстотин*
 800 – *осемстотин*
 900 – *деветстотин*
 999 – *деветстотин деветдесет и девет*
 1 000 – *хиляда*
 2 000 – *две хиляди*
 5 000 – *пет хиляди*
 7 895 – *седем хиляди осемстотин деветдесет и пет*
 1 000 000 – *един милион*
 2 000 000 – *два милиона*
 10 000 000 – *десет милиона*
 1 000 000 000 – *един милиард*

Glavni brojevi *едно* i *две* imaju oblike za sva tri roda u jednini.

Broj *едно (jedan)* ima tri oblike:

- za muški rod: *един (един часовник, един студент, един парк)*
- za ženski rod: *една (една стена, една студентка, една река)*
- za srednji rod: *едно (едно бюро, едно дете, едно езеро).*

Broj *две (dva)* ima dva oblike:

- za muški rod: *два (два часовника, два парка, два автомобиля)*
- za ženski i srednji rod: *две (две жени, две студентки, две бюра, две езера).*

Glavni brojevi 1000, 1 000 000 i 1 000 000 000 imaju oblike za množinu:

- *хиляда – хиляди:*

На стадиона присъстваха хиляди фенове. 'Na stadionu su bile ti-suće fanova.'

- *милион – милиони:*

По улиците на града вървят милиони хора. 'Ulicama grada šetaju milijuni ljudi.'

– милиард – милиарди:

Тази картина струва милиарди левове. 'Ova slika stoji milijarde leva.'

Glavni se brojevi mogu odrediti članom.

Brojevi *един, една, едно* dobivaju član kao pridjevi – *единия(т), еднама, едното*:

Единият от комиксите е много рядък. '*Jedan od stripova je jako rijedak.*'

Тя чака *единия* от синовете си. '*Она чека jednog od sinova.*'

Еднама ми колежка е много срамежлива. '*Jedna moja kolegica jako je sramežljiva.*'

Едното от децата ни се интересува от спорт. '*Jedno od naše djece zanima se za sport.*'

Brojevi koji završavaju na -a dobivaju član -*ма*: *двама, двестата, тристата, хилядама*.

Brojevi *милион, милиард* dobivaju član kao imenice muškog roda i u jednini imaju član -*ът* (za subjekt) i -*а* (za objekt), a u množini -*те*: *милионът, милиона, милионите*.

Ostali glavni brojevi dobivaju član -*те*: *две, пет, дванайсет, седемстотин*.

Za približnu brojčanu vrijednost rabe se oblici koji sadrže susjedne brojeve, a pišu se sa spojnicom: *един-два, една-две, две-три, пет-шест*:

Ще пътувам два-три дена. 'Putovat ću dva-tri dana.'

Redni brojevi (числителни редни имена)

Redni brojevi određuju redoslijed i odgovaraju na pitanje *Koji je po redu?*.

Oblik za muški rod jednine i oblik za množinu pišu se i izgovaraju na isti način. Redni brojevi mijenjaju se po rodu i broju, a mogu dobiti i član.

Mogu se pisati rimskim ili arapskim brojkama:

I – *първи, първа, първо, първи*

II – *втори, втора, второ, втори*

III – *трети, трета, трето, трети*

IV – *четвърти, четвърта, четвърто, четвърти*

V – *пети, пета, пето, пети*

VI – *шести, шеста, шесто, шести*
 VII – *седми, седма, седмо, седми*
 VIII – *осми, осма, осмо, осми*
 IX – *девети, девета, девето, девети*
 X – *десети, десета, десето, десети*
 XI – *единадесети, -а, -о, -и*
 XII – *дванадесети, -а, -о, -и*
 XIII – *тринадесети, -а, -о, -и*
 XIV – *четиринадесети, -а, -о, -и*
 XV – *петнадесети, -а, -о, -и*
 XVI – *шестнадесети, -а, -о, -и*
 XVII – *седемнадесети, -а, -о, -и*
 XVIII – *осемнадесети, -а, -о, -и*
 XIX – *деветнадесети, -а, -о, -и*
 XX – *двадесети, -а, -о, -и*

Redni brojevi, kao i glavni brojevi, imaju i kraće oblike:

единадесети – единайсти, -а, -о, -и;
двадесети – дваисти, -а, -о, -и;
четиридесети – четиристи, -а, -о, -и.

Redni brojevi dobivaju član kao pridjevi:

- za muški rod (dugi član *-ят* i kratki član *-я*): *първият, първия*
- za ženski rod *-та*: *втората*
- za srednji rod *-то*: *седмото*
- za množinu *-те*: *десетите*.

Upotreba dugog i kratkog člana kod rednih brojeva u muškom rodu odgovara pravilima za određivanje članom kod pridjeva i imenica m. r.

Първият гост пристига. 'Prvi gost je stigao.'

Redni broj je s punim članom jer je u atributnoj službi, tj. dolazi uz subjekt rečenice, koji je uvijek određen.

Аз получих съобщението на третия ден. 'Dobio sam obavijest trećeg dana.' Redni je broj s kratkim članom jer dolazi na riječi u okviru prijedložnog izraza.

Redni se brojevi rabe kod:

- čitanja datuma: *28 февруари 2021 година = двадесет и осми февруари две хиляди двадесет и първа година*
- čitanja vremenskih razdoblja: *XXI век = двадесет и първи век*

- čitanja razlomaka: $1/2$ = една втора, $3/4$ = три четвърти, $9/10$ = девет десети
- набраjanja: първо, второ, трето, пето, десето.

Brojevne imenice

Brojevi od dva do deset imaju poseban oblik koji označava skup muških osoba ili skup muškaraca i žena, ali ne i samo žena (*мъжколична форма*). Tvore se dodavanjem sufiksa *-(u)ma*: два – **двама** (*dvojica, dvoje*), три – **трима** (*trojica, troje*), четири – **четирима** (*četvorica, četvero*), пет – **петима** (*petorica, petero*), шест – **шестима** (*šestorica, šestero*).

Upotrebljavaju se uz množinski oblik imenice muškog roda za osobe: *трима учители (trojica učitelja)*, *петима пътници (petero putnika)*.

Određuju se članom *-ma*:

В заведението има трима мъже. И тримата гледат мач. 'U restoranu su trojica muškaraca. Sva trojica gledaju utakmicu.'

Od glavnih se brojeva dodavanjem sufiksa *-(op)k*, *-ojk* ili *-ucci* tvore imenice koje imaju značenje broja ili količine.

Te imenice imaju oblik za množinu i mogu se odrediti članom: *един – единица (jedinica)*; *две – двойка (dvojka)*, *три – тройка (trojka)*, *четири – четворка (četvorka)*, *пет – петорка (petorka)*, *петуца (petica)*; *шест – шесторка (šestorka)*, *шестуца (šestica)*; *седем – седморка (sedmorka)*, *седмица (sedmica)*; *осем – осморка (osmorka)*, *осмица (osmica)*; *девет – деветорка (devetorka)*, *деветка (devetka)*; *десет – десеторка (desetorka)*, *десетка (desetka)*, *десетица (desetica)*; *единайсет – одинайсеторка (jedanaestorka)*, *единайсетица (jedanaestica)*; *сто – стотарка (stotka)*, *стотуца (stotica)*, *стотачка*.

Neke od tih imenica znače brojku ili predmet i osobu koji su označeni tim brojem: *Чакам петуцата. 'Čekam peticu.'*

Имам тройка на изпита. 'Imam trojku iz ispita.'

Имам десетка пика и деветка каро. 'Imam desetku pik i devetku karo.'

Neke od tih imenica znače broj osoba ili životinja koje predstavljaju skup: *Легендарната петорка обяви официалната дата за излизането на новия им албум. 'Legendarna petorka objavila je službeni datum izlaska novog albuma.'*

Za približnu brojčanu vrijednost rabe se oblici koji se tvore sufiksom *-una*: *десетина, стотина (desetak, stotinjak)*. Mogu se odrediti i članom:

Видях десетината души, чакащи пред вратата. 'Vidio sam desetak ljudi koji čekaју pred vratima.'

GLAGOLI (ГЛАГОЛИ)

Glagoli su samostalne i promjenjive riječi kojima se izriče radnja ili stanje. Suvremeni bugarski jezik posjeduje vrlo bogat sustav glagolskih oblika i uz njih vezana gramatička i leksička značenja. Ima devet glagolskih oblika za vrijeme i četiri glagolska oblika za način. Za razliku od hrvatskoga nema infinitiv. U pojedinim se slučajevima infinitiv može zamijeniti *da*-konstrukcijom: *Обичам да пия, да пуша и да ям.* 'Volim *piti, pušiti i jesti.*' Nepostojanje infinitiva jedno je od analitičkih obilježja bugarskoga jezika, a osnovnim se oblikom glagola smatra prvo lice jednine prezenta, u kojem dolazi u rječnicima.

Vrste glagola

S obzirom na odnos prema predmetu, odnosno objektu glagoli u bugarskome jeziku, kao i u hrvatskome, mogu biti prijelazni i neprijelazni.

Prijelazni glagoli (*пребродни глаголи*) imaju dopunu u objektu (izravnom ili neizravnom):

Слушам музика. '*Slušam glazbu.*'

Отувам на екскурзия. '*Odlazim na izlet.*'

Мисля за приятелите си. '*Razmišljam o svojim prijateljima.*'

Neprijelazni glagoli (*непребродни глаголи*) ne otvaraju mjesto objektu.

S obzirom na odnos radnje prema subjektu glagoli u bugarskome jeziku, kao i u hrvatskome, mogu biti povratni i nepovratni.

Povratnim glagolima (*възвратни глаголи*) izriče se radnja koju subjekt vrši na samome sebi i tada glagoli sadrže povratnu zamjenicu: *мия се, реша се* itd. Povratni su glagoli i oni koji sadržavaju povratnu česticu *се/си*, ali se radnja ne vrši na subjektu: *събуждам се, разболявам се, играя си, вървя си.*

Nepovratni su glagoli (*невъзвратни глаголи*) glagoli koji u svojim oblicima ne sadržavaju povratnu zamjenicu ili česticu *се/си*: *гледам, чета, пия, ям, закувам, разглеждам, посещавам, пиша.*

Posebnu skupinu čine bezlični glagoli (*безлични глаголи*), uz koje se ne može uvrstiti subjekt (vršitelj radnje) i nije im svojstvena kategorija lica. Isključivo su u 3. licu jednine:

Много ми е лошо. '*Jako mi je loše.*'

Там нямаше никого. '*Tamo nije bilo nikoga.*'

Навън грми. '*Vani grmi.*'

Gramatičke kategorije glagola

Glagol u suvremenome bugarskom jeziku posjeduje sljedeće gramatičke kategorije:

lice (*лице*), broj (*число*), stanje (*залог*), vid (*вид*), vrijeme (*време*) i način (*наклонение*). Glagolski oblici mijenjaju se po licima, brojevima, rodovima, vremenima, načinima i stanjima. Ta se promjena naziva sprezanje ili konjugacija (*спрежение, конюгация*).

Lice (*лице*)

Lice (osoba) kategorija je koja označuje govornika (jednina: *аз*, množina: *ние*), sugovornika (jednina: *ти*, množina: *вие*) ili ne-govornika (jednina: *той, тя, то*, množina: *те*). Glagolsko je lice sadržano u glagolskim nastavcima. U bugarskome jeziku glagoli imaju tri gramatička lica – prvo, drugo i treće (*първо, второ, трето лице*). Prvo je lice ono koje govori: *аз говоря, ние говорим*. Drugo lice označava sugovornika, tj. lice kojemu se obraća govornik: *ти говориш, вие говорите*. Treće je lice ono o kojemu se govori, koje je izvan komunikacije: *той (тя, то) говори, те говорят* (za sva tri roda u množini).

Broj (*число*)

Gramatička kategorija broja ovisi o broju glagolskih lica (o broju vršitelja, subjekata radnje).

Jednina (*единствено число*) označava jedno glagolsko lice. Oblici u jednini mogu se odnositi na sljedeća tri lica: prvo (*аз*), drugo (*ти*) ili treće lice (*той, тя, то*).

Množina (*множествено число*) označava više od jednog glagolskog lica. Oblici u množini mogu se odnositi na sljedeća tri lica: prvo (*ние*), drugo (*вие*) ili treće lice (*те*). U drugom je licu moguće obraćanje iz poštovanja, što se bilježi velikim početnim slovom (*Вие*) te je sročno s predikatom u množini. Treće lice (*мие*) ima jedan oblik za sva tri roda, za razliku od hrvatskoga jezika, usp. *oni su radili, one su radile, ona su radila* – *мие са работили*.

Stanje (*залог*)

Gramatička kategorija stanja pokazuje odnos glagolskog lica (subjekta) prema objektu glagolske radnje.

Aktiv, aktivno ili radno glagolsko stanje (*деятелен залог, актив*) glagolsko je stanje kojim se izriče radnja koju subjekt vrši na predmetu:

Той пие много. 'Он пие по пие.'

Зеленчуците купувам на пазара. 'Поврće купујет на трžници.'

Pasiv, pasivno ili trpno glagolsko stanje (*страдателен залог, пасив*) označava stanje kao posljedicu radnje koju trpi subjekt.

Pasiv se tvori na dva načina:

- od oblika aktivnog glagola u 3. licu jednine ili množine dodavanjem povratne čestice *се*:

Тук се пие много. 'Ovdje *se* puno *pije*.'

Зеленчуците се купувам на пазара. 'Povrće *se* *купује* на трžnici.'

- od glagola *съм* (biti) u odgovarajućem glagolskom obliku i glagolskog pridjeva trpnog (*минало страдателно причастие*):

Книгата е прочетена. 'Knjiga *je* *pročitana*.'

Книгата беше прочетена. 'Knjiga *je* *bila pročitana*.'

Книгата ще бъде прочетена. 'Knjiga *će biti pročitana*.'

Odnos aktivnih i pasivnih rečenica razvidan je iz primjera:

Детето изпя песен. Песента беше изпята от детето.

'Dijete *je* *otpjevalo* pjesmi.' 'Pjesma *je bila* *otpjevana* od djeteta.'

Марин купи учебник. Учебникът беше купен от Марин.

'Marin *je* *kupio* udžbenik.' 'Udžbenik *je bio* *kupljen* od Marina.'

Pasiv se uglavnom tvori od prijelaznih glagola, ali uz neke iznimke. Prijelazni glagoli kojima se pasiv ne može tvoriti jesu primjerice *имам, коствам, интересувам, ужасявам, ядосвам, ставам, удивлявам, отегчавам, зачакам, затърся, заизнасям*.

Vid (вид)

Gramatička kategorija vida ukazuje na svršenost ili nesvršenost radnje – na radnju u procesu i razvoju ili radnju kao rezultat procesa, odnosno svršen i gotov čin.

Vrste glagola prema vidu su glagoli nesvršenoga vida i glagoli svršenoga vida.

Glagoli nesvršenoga vida (*глаголи от несвършен вид*) izriču radnju koja traje dulje vrijeme (s prekidima ili bez njih) ili radnju koja se ponavlja: *отивам, казвам, виждам*.

Glagoli svršenoga vida (*глаголи от свършен вид*) izriču početak ili završetak radnje ili radnju koja kratko traje, ali se percipira kao završena i cjelovita: *отида, кажа, видя*.

Dvovidni glagoli (*двувидови глаголи*) ujedno su i svršeni i nesvršeni, a njihov se vid određuje u kontekstu. Najčešće je riječ o posuđenim glagolima s nastavkom – *ира*: *телефонирам, организирам, пенсионирам, асфалтирам, ангажирам*.

Usporedi:

*Всяка година ние **организираме** коледен базар. 'Svake godine **organiziramo** božićni sajam.'* – nesvršeni vid glagola

*И тази година **организирахме** коледен базар. 'I ove **smo** godine **organizirali** božićni sajam.'* – svršeni vid glagola

Manji je broj dvovidnih glagola домаћег порijekла, npr. *благодаря, пиша: Петре, **благодаря** ти за услугата. 'Petre, **zahvaljujem** ti na usluzi.'* – nesvršeni vid glagola

*Отивам да му **благодаря**. 'Idem mu **zahvaliti**.'* – svršeni vid glagola

Perfektivizacija je tvorba glagola svršenoga vida od glagola nesvršenoga vida. U bugarskome se provodi:

- помоћу префикаса *в-, до-, за-, зад-, из-, на-, над-, о-, от-, по-, под-, пре-, пред-, при-, про-, раз-, с-, у-:* *пиша – допиша, запиша, напиша, чета – прочета, искам – поискам, пея – изпея, бея – обеля*
- помоћу суфикса *-н-:* *лежа – легна, седя – седна, светя – светна, чукам – чукна, срещам – срещна, изчезвам – изчезна.*

Imperfektivizacija je tvorba glagola nesvršenog vida od glagola svršenog vida. U bugarskome se provodi помоћу nastavaka:

- а-: *видя – виждам, разбира – разбирам*
- ва-: *кажа – казвам, стана – ставам*
- я-: *отнеса – отнасям, хвърля – хвърлям*
- ава-: *доближа – доближавам, победа – побеждавам*
- ява-: *разширя – разширявам, глобя – глобявам*
- ува-: *купя – купувам, стори – струва.*

Glagoli svršenoga vida u oblicima za prezent upotrebljavaju se uz veznike poput *да, преди да, ако, като, щом, след като, когато* ili iza modalnih glagola *искам, мога, трябва:*

*Трябва да дам подаръците на децата. 'Moram djeci **dati** poklone.'*

*Като пристигна, ще ти се обади. 'Kad **stignem**, javit ću ti se.'*

*След като разгледам каталога, ще поръчам продуктите. 'Nakon što **razgledam** katalog, naručit ću proizvode.'*

Glagoli nesvršenog vida često se upotrebljavaju uz vremenske priloge kao što su *често, рядко, винаги, никога, понякога, редовно, постоянно.*

*Винаги пристига в офиса рано. 'Uvijek **rano stiže** u ured.'*

*Рядко гледам телевизия. 'Rijetko **gledam** televiziju.'*

*Често четат книги. 'Često **čitaju** knjige.'*

*Те постоянно се оплакват. 'Oni **se stalno žale**.'*

Vrijeme (време)

Vrijeme kao gramatička kategorija određuje odnos glagolske radnje prema trenutku govorenja (prije, poslije ili istovremeno), stoga govorimo o trima osnovnim glagolskim vremenima – prošlom (*минало време*), budućem (*бъдеще време*) i sadašnjem (*сегашно време*).

Bugarski jezik ima vrlo bogat i razvijen sustav glagolskih oblika, ukupno ih je devet – jednostavnih i složenih.

Jednostavni su glagolski oblici: *сегашно време, минало свършено време, минало несвършено време*.

Složeni su glagolski oblici: *минало неопределено време, минало предварително време, бъдеще време, бъдеще време в миналото, бъдеще предварително време, бъдеще предварително време в миналото*.

Glagolski oblici mogu biti u apsolutnoj ili relativnoj uporabi, ovisno o tome odnosi li se glagolska radnja na vrijeme u kojem se govori ili o kojem se govori, tj. u značenjima koja nisu primarna.

Sadašnje vrijeme (сегашно време)

Sadašnjim vremenom (prezentom) izriče se radnja koja se vrši u trenutku govorenja, ali tada je riječ o pravom ili apsolutnom prezentu, što je moguće izraziti samo nesvršenim glagolima:

Сега аз се разхождам. 'Sada (u ovom trenutku) се шетам.'

Relativno upotrijebljeni prezent, koji je češći u upotrebi, može izražavati:

– radnje koje se ponavljaju:

Всеки петък ходя на кино. 'Svakog petka idem u kino.'

– sjevremenost ili opće poznate činjenice:

Водата замръзва при нула градуса. 'Voda се smrzava na nula stupnjeva.'

– buduću radnju kada je govornik siguran u ostvarenje radnje:

Утре заминавам на почивка. 'Sutra odlazim na odmor.'

– radnju koja se odvijala u prošlosti (historijski prezent, *сегашно историческо време*):

През 681 г. хан Аспарух основава и застава начело на българската държава. '681. godine kan Asparuh osniva i staje na čelo bugarske države.'

Glagolski oblici za prezent razlikuju se načinom tvorbe jer postoje tri vrste konjugacije (*спрежения*):

1. konjugacija (*първо спрежение*) ili e-konjugacija (*Е спрежение*), u kojoj glagol u trećem licu jednine završava na -e: *чете, отиде*

2. konjugacija (*второ спрежение*) ili i-konjugacija (*И спрежение*), u kojoj glagol u trećem licu jednine završava na –и: *учи, купи*

3. konjugacija (*трето спрежение*) ili a-konjugacija (*А спрежение*), u kojoj glagol u trećem licu jednine završava na –а ili –я: *отива, хвърля*.

TVORBA PREZENTA			
lice/broj	1. konjugacija (-е)	2. konjugacija (-и)	3. konjugacija (-а, -я)
1. lice, jd.	пиша	говоря	гледам
2. lice, jd.	пишеш	говориш	гледаш
3. lice, jd.	пише	говори	гледа
1. lice, mn.	пишем	говорим	гледаме
2. lice, mn.	пишете	говорите	гледате
3. lice, mn.	пишат	говорят	гледат

U 1. licu množine samo glagoli 3. konjugacije završavaju na –ме: *ние отиваме, ние разглеждаме, ние купуваме*, svi ostali završavaju na –м: *ние четем, ние учим, ние свирим*. Na to valja pripaziti jer se, vodeći se analogijom s hrvatskim jezikom, lako pogriješi, npr. hrvatski *pišem* glagol je u prvom licu jednine, a u bugarskome je podudarni oblik *пишем* u prvom licu množine.

GLAGOL СЪМ U PREZENTU	
1. lice, jd.	съм
2. lice, jd.	си
3. lice, jd.	е
1. lice, mn.	сме
2. lice, mn.	сте
3. lice, mn.	са

Oblici glagola *съм* (*biti*) u prezentu nemaju vlastiti naglasak, tj. enklitični su.

Prošlo svršeno vrijeme (минало свършено време)

Prošlo svršeno vrijeme (aorist) izriče radnju koja je izvršena u određenom trenutku u prošlosti ili trajnu radnju koja je završila prije trenutka govorenja. Uz to njime se izražavaju radnje kojima je govornik bio svjedok i zato se naziva oblikom za osvjedočenu prošlu radnju, za razliku od perfekta koji je oblik za neosvjedočenu prošlu radnju:

Вчера прочетох една интересна книга. 'Јучер прочитам jednu zanimljivu knjigu.'

Iako se naziva prošlim svršenim vremenom, može se tvoriti i od nesvršenih glagola, ali rijetko.

TVORBA AORISTA	
1. lice, jd.	-х
2. lice, jd.	-ø
3. lice, jd.	-ø
1. lice, mn.	-хме
2. lice, mn.	-хте
3. lice, mn.	-ха

U glagolima 1. i 2. konjugacije nastavci se dodaju posebnoj osnovi koja se naziva aoristna osnova (odgovara infinitivnoj osnovi u hrvatskome jeziku).

Većina glagola 1. konjugacije dobiva nastavke -ох, -е, -е, -охме, -охте, -оха: *доведа – доведох, доведе, доведе, доведохме, доведохте, доведоха.*

No mogući su i drugi nastavci tipični za 2. i 3. konjugaciju: *седне – седнах, вземе – взех, спре – спрях.*

Glagoli 2. konjugacije dobivaju nastavke -их, -и, -и, -ихме, -ихте, -иха: *платих, плати, плати, платихме, платихте, платиха* ili, rjeđe, -ях, -я, -яхме, -яхте, -яха: *стоя – стоях, стоя, стоя, стояхме, стояхте, стояха.*

Glagoli 3. konjugacije ne mijenjaju osnovu, ostaje *a/я*, i na nju se dodaju gore navedeni nastavci -х, -ø, -ø, -хме, -хте, -ха: *продавах, продава, продава, продавахме, продавахте, продаваха.*

1. konjugacija (-е)	2. konjugacija (-и)	3. konjugacija (-а)
отидох	купих	разгледах
отиде	купи	разгледа
отиде	купи	разгледа
отидохме	купихме	разгледахме
отидохте	купихте	разгледахте
отидоха	купиха	разгледаха

Oblici za prošlo svršeno vrijeme glagola **сѣм** (*biti*) jednaki su oblicima za prošlo nesvršeno vrijeme.

GLAGOL СѢМ U AORISTU	
1. lice, jd.	бях
2. lice, jd.	беше (бе)
3. lice, jd.	беше (бе)
1. lice, mn.	бяхме
2. lice, mn.	бяхте
3. lice, mn.	бяха

Kod pojedinih glagola provode se glasovne promjene ili promjene oblika:

– *я* se mijenja u *е* u 2. i 3. licu jednine:

вляза – *влязох, влезе, влезе, влязохме, влязохте, влязоха*

– *к* se mijenja u *ч* u 2. i 3. licu jednine:

облека – *облякох, облече, облече, облякохме, облякохте, облякоха*

– *ж* se mijenja u *з*:

кажа – *казах, каза, каза, казахме, казахте, казаха*

– *с* se mijenja u *ш*:

пиша – *писах, писа, писахме, писахте, писаха*

– *ч* se mijenja u *к*:

плача – *плаках, плака, плака, плакахме, плакахте, плакаха*

– kod glagola koji u prezentu završavaju na *-ая, -ея, -ия* dolazi do kraćenja sloga ispred nastavaka:

играя – *играх, игра, игра, играхме, играхте, играха*

живея – *живях, живя, живя, живяхме, живяхте, живяха*

пия – *пих, пи, пи, пихме, пихте, пиха*

uz iznimke: *отчая се* – *отчаях се*; *лая* – *лаях*.

Prošlo nesvršeno vrijeme (минало несвършено време)

Prošlo nesvršeno vrijeme (imperfekt) izriče radnju koja se odvijala u prošleme trenutku ili je trajala u prošlosti, ali u trenutku govorenja nije poznato je li završila. Njime se izriče i radnja koja se u prošlosti ponavljala. Imperfekt, kao i aorist, podrazumijeva da je govornik svjedočio radnji.

Докато четях писмото, някакви хора влязоха в стаята. 'Dok čitah pismo, neki ljudi uđoše u sobu.'

Iako se naziva prošlim nesvršenim vremenom, može se tvoriti i od svršenih glagola, ali vrlo rijetko.

Prošlo nesvršeno vrijeme tvori se tako da se prezentskoj osnovi nesvršenoga glagola dodaju nastavci: -х, -ше, -ше, -хме, -хте, -ха.

TVORBA IMPERFEKTA	
1. lice, jd.	-х
2. lice, jd.	-ше
3. lice, jd.	-ше
1. lice, mn.	-хме
2. lice, mn.	-хте
3. lice, mn.	-ха

Aorist i imperfekt imaju različite nastavke samo u 2. i 3. licu jednine, ali različita je osnova na koju ti nastavci dolaze.

Nastavci za glagole 1. i 2. konjugacije, kod kojih u prezentu naglasak nije na zadnjem slogu, dolaze na posebnu osnovu koja se tvori vokalom e:

отуда (prezent) > *отид-е-х*, *отидеше*, *отидеше*, *отидехме*, *отидехте*, *отидеа*.

Kod onih glagola koji imaju naglasak na zadnjem slogu osnova se tvori vokalom а (u pismu а/я), koji se u 2. i 3. licu jednine, dakle ispred nastavka -ше, mijenja u е:

чета (prezent) > *чет-я-х*, *четеше*, *четеше*, *четяхме*, *четяхте*, *четяха*.

Kod 3. konjugacije osnova se ne mijenja, ostaje а/я, i na nju dolaze nastavci: *разгледах*, *разгледаше*, *разгледаше*, *разгледахме*, *разгледахте*, *разгледаа*.

1. konjugacija (-е)	2. konjugacija (-и)	3. konjugacija (-а)	
четях	учех	отивах	хвърлях
четеше	учеше	отиваше	хвърляше
четеше	учеше	отиваше	хвърляше
четяхме	учехме	отивахме	хвърляхме
четяхте	учехте	отивахте	хвърляхте
четяха	учеха	отиваха	хвърляха

GLAGOL СЪМ U IMPERFEKTU	
1. lice, jd.	бях
2. lice, jd.	беше (бе)
3. lice, jd.	беше (бе)
1. lice, mn.	бяхме
2. lice, mn.	бяхте
3. lice, mn.	бяха

Kod pojedinih glagola provode se glasovne promjene ili promjene oblika:

– *я* se mijenja u *е*:

вляза – влезех, влезеше, влезеше, влезехме, влезехте, влезеха

– *к* se mijenja u *ч*:

река – речях, речеше, речеше, речяхме, речяхте, речаха

– *з* se mijenja u *ж*:

мога – можех, можеше, можеше, можехме, можехте, можеха.

Imperfekt se najčešće tvori od nesvršenih glagola. U bugarskome se imperfekt od svršenih glagola može naći u zavisnim vremenskim rečenicama: *Когато седнеше на стола, той учеше с часове.* ‘Kada **bi** sjeo/sjela na stolicu, **u**čāše satima.’

Imperfektom se izražava i radnja koja se ponavljala u prošlosti, ali se ne izriče ponavlja li se i u trenutku govorenja. Često se upotrebljava uz vremenske priloge kao što su *винаги, никога, често, рядко, понякога, постоянно*: *Вечер често купувахме сладолед.* ‘*Navečer* često *kupovasmo* sladoled.’

Imperfektom se može izražavati i istovremenost radnji u prošlosti:

Докато пеехме, ние танцувахме. ‘*Dok* *pjevasmo, plesasmo.*’

Prošlo neodređeno vrijeme (минало неопределено време)

Prošlo neodređeno vrijeme (perfekt) glagolski je oblik kojim se izražava prošla radnja. Njime se opisuje radnja koja se dogodila u prošlosti prije trenutka govorenja (više kao činjenica nego kao proces), pri čemu nemamo lokalizaciju u vremenu, no važan je rezultat te radnje u trenutku govorenja.

Primjerice rečenicom *Чел съм тази книга.* ‘**Pročitao sam** ovu knjigu.’ govornik naglašava da je pročitao tu knjigu, ali u neodređenome trenutku u prošlosti, nije važno kada.

Nadalje, rabi se za iskazivanje radnje kojoj govornik nije svjedočio, ali svjedoči rezultatu ili posljedicama te radnje: *Някой е откраднал химикалката ми, няма я.* ‘*Netko mi je ukrado penkalu, nema je.*’ Zato se za perfekt u bugarskome jeziku kaže da izražava neosvjedočenu i/ili rezultativnu radnju.

Tipična je upotreba perfekta u niječnim odgovorima kojima se odriče radnja, tj. sugovornik nije u njoj sudjelovao. Takva pitanja sadrže glagol u aoristu, imperfektu ili perfektu i/ili priloge *никога, още не* u adverbijalnoj službi.

Гледа ли мача снощи? – Не съм го гледал.

‘Jesi li sinoć gledao utakmicu?’ – Nisam je gledao.’

Прочела ли е статията? – Не, още не е прочела.

‘Je li pročitala članak?’ – Ne, još nije pročitala.’

Perfekt je složeni glagolski oblik koji se, kao i u hrvatskome, tvori glagolskim pridjevom radnim (*минало свършено деятелно причастие*) i prezentom pomoćnoga glagola **съм**:

TVORBA PERFEKTA	
1. lice, jd.	гледал (-а) съм
2. lice, jd.	гледал (-а) си
3. lice, jd.	гледал (-а, -о) е
1. lice, mn.	гледали сме
2. lice, mn.	гледали сте
3. lice, mn.	гледали са

Oblici se mijenjaju po licu i broju, a u jednini i po rodu. Za razliku od hrvatskoga u množini se rabi isti oblik za sva tri roda.

Oblici glagola **съм** (*biti*) u perfektu:

GLAGOL СЪМ U PERFEKTU	
1. lice, jd.	бил (-а) съм
2. lice, jd.	бил (-а) си
3. lice, jd.	бил (-а, -о) е
1. lice, mn.	били сме
2. lice, mn.	били сте
3. lice, mn.	били са

Ako se perfekt tvori od glagolskoga pridjeva radnog nesvršenoga vida, označava višekratnost, ponavljanje glagolske radnje:

*Естествено, **закъснявал съм** за лекции, но не често. 'Naravno, **kasnio sam** na predavanja, ali ne često.'*

Povratne čestice *се* i *си* imaju sljedeći položaj u perfektu:

*аз съм **се** загрижил / загрижил съм **се***

*ти си **се** загрижил / загрижил си **се***

*ние сме **се** загрижили / загрижили сме **се***

*вие сте **се** загрижили / загрижили сте **се***

*те са **се** загрижили / загрижили са **се**.*

Ali u 3. licu jednine povratna se čestica nalazi iza zamjenice, a poslije nje slijedi pomoćni glagol:

*той **се** е загрижил / загрижил **се** е*

*тя **се** е загрижила / загрижила **се** е*

то се е загрижило / загрижило се е.

U hrvatskome se pomoćni glagol ispušta u 3. licu jednine:

он се забринуо / забринуо се.

Kratki se oblici osobnih zamjenica uvijek nalaze iza glagola *сѣм* u svim licima, osim u obliku za 3. lice jednine:

аз сѣм го чел / чел сѣм го

аз сѣм я чел / чел сѣм я

аз сѣм му дал / дал сѣм му

аз сѣм ѿ дал / дал сѣм ѿ.

Ali:

той я е видял / видял я е

тя му е казала / казала му е.

Pretprošlo vrijeme (минало предварително време)

Pretprošlo glagolsko vrijeme (pluskvamperfekt) izražava radnju koja se dogodila prije neke druge radnje u prošlosti. Ona je izvršena ne samo prije trenutka govorenja nego i prije nekog drugog prošlog trenutka: *Когато отидох на гарата, влакът беше пристигнал.* 'Kada sam otišao na kolodvor, vlak je već bio stigao.'

Pluskvamperfekt je složeni glagolski oblik koji se tvori od imperfekta/aorista glagola *сѣм* i glagolskoga pridjeva radnog (минало свършено деятелно причастие).

TVORBA PLUSKVAMPERFEKTA	
1. lice, jd.	бях гледал (-а)
2. lice, jd.	беше гледал (-а)
3. lice, jd.	беше гледал (-а, -о)
1. lice, mn.	бяхме гледали
2. lice, mn.	бяхте гледали
3. lice, mn.	бяха гледали

Povratne čestice *се* i *си* mogu se nalaziti ispred glagola *сѣм* i iza njega:

Аз се бях изненадал. / Аз бях се изненадал. 'Ja sam se bio iznenadio.'

Kada se glagolom u pluskvamperfektu uvode zamjeničke objektne dopune, one dolaze poslije pomoćnoga glagola *сѣм*: *Аз бях му го дал.* 'Ja sam mu ga bio dao.'

Glagol *сѣм* (*biti*) nema oblika za pluskvamperfekt.

Buduće vrijeme (бъдеще време)

Budućim vremenom (futurom) izriče se radnja koja slijedi nakon trenutka govorenja.

Ще пиша книга. '*Pisat ću knjigu.*'

Ще замине за София. '*Otputovat ću u Sofiju.*'

U bugarskome jeziku ne postoji futur drugi (futur egzaktni) kao u hrvatskome. Relativno upotrijebljeni futur može izražavati:

– zapovijed:

Ще вземеш пари, **ще отидеш** в магазина и **ще купиш** хляб. '*Uzet ćeš novac, otići ćeš u trgovinu i kupit ćeš kruh.*'

– prošlu radnju koju ne prihvaćamo ili s kojom se ne slažemo:

Тоѝ **ще** ме **критикува**. '*On će mene kritizirati.*'

– želju ili molbu:

Ще Ви **помоля** за нещo. '*Nešto ću Vas zamoliti.*'

– pretpostavku:

Книгата **ще** е някъде на масата. '*Bit će da je negdje na stolu.*'

– opću ideju, zaključak ili tvrdnju:

Това **ще** **бъде** награда за него. '*To će za njega biti nagrada.*'

– ustaljene, ponavljajuće radnje:

Моят син е най-доброто дете: **ще** се **върне** от училище, **ще** **полее** цветята, **ще** **нахрани** кокошките... '*Moj sin je najbolje dijete: vratit će se iz škole, zalit će cvijeće, nahranit će kokoši...*'

Futur je složeni glagolski oblik koji se tvori česticom *ще* i prezentskim oblikom glagola, koji može biti svršeni i nesvršeni. Čestica *ще* uvijek stoji ispred glagola i ne mijenja se.

TVORBA FUTURA	
1. lice, jd.	ще гледам
2. lice, jd.	ще гледаш
3. lice, jd.	ще гледа
1. lice, mn.	ще гледаме
2. lice, mn.	ще гледате
3. lice, mn.	ще гледат

Niječni se oblici tvore prezentom glagola ispred kojega dolaze bezlični glagol *няма* i veznik *да*, tzv. *da*-konstrukcija (*няма да пиша*).

НИЈЕЧНИ ОБЛИЦИ FUTURA	
1. lice, jd.	няма да гледам
2. lice, jd.	няма да гледаш
3. lice, jd.	няма да гледа
1. lice, mn.	няма да гледаме
2. lice, mn.	няма да гледате
3. lice, mn.	няма да гледат

Futur glagola **съм** (*biti*) tvori se na dva načina: česticom **ще** i oblikom glagola **съм** u prezentu ili svršenim oblikom glagola **съм**.

FUTUR GLAGOLA СЪМ	
1. lice, jd.	ще съм / ще бъда
2. lice, jd.	ще си / ще бъдеш
3. lice, jd.	ще е / ще бъде
1. lice, mn.	ще сме / ще бъдем
2. lice, mn.	ще сте / ще бъдете
3. lice, mn.	ще са / ще бъдат

U upitnim rečenicama čestica **ли** dolazi poslije glagola u futuru tvorenog česticom **ще** i prezentom glagola: **Ще учиш ли?** Na hrvatski se pitanje prevodi punim, naglašenim oblicima pomoćnoga glagola iza kojih slijedi čestica **ли**, a tek onda glagol: **‘Хоћеš ли учити?’**

Ako je futur tvoren *da*-konstrukcijom i prezentom, upitna čestica **ли** dolazi između bezličnoga glagola i čestice **да**, iza čega slijedi glagol u prezentu: **Няма ли да учиш?** **‘Хоћеš ли учити?’**

Buduće vrijeme u prošlosti ***(futur u prošlosti, бѐдеще време в миналото)***

Tim se oblikom izriče radnja koja je uslijedila nakon određenog prošlog trenutka. Pri tome se ne daje informacija o tome je li ta radnja ostvarena, ona može, ali i ne mora biti ostvarena (može se ostvariti i nakon trenutka govorenja):

Снощи щях да говоря по телефона. *‘Sinoć sam planirao (namjeravao) telefonirati.’*

На слизане от влака, щях да си счупя крака. *‘Silazeći s vlaka, umalo sam slomio nogu.’*

Вчера щеше да вали сняг. *‘Jučer je trebao padati snijeg.’*

Na hrvatski ga prevodimo kondicionalom, modalnim glagolima *trebat* ili *moći* ili glagolima *namjeravati*, *planirati*.

Često se rabi u pogodbenim rečenicama:

Щях да ти дам парите, ако имам достатъчно. '*Dao bih ti novac da sam imao dovoljno.*'

Ако не беше закъснял, сега **щеше да знаеш** новия урок. '*Da nisi zakasnio, sada bi znao novu lekciju.*'

Buduće vrijeme u prošlosti složeni je glagolski oblik. Tvori se oblikom za imperfekt pomoćnog glagola *ща* (glagol u značenju „htjeti, željeti“) uz česticu *да* i glagol u prezentu (*да*-konstrukcija).

TVORBA BUDUĆEG VREMENA U PROŠLOSTI	
1. lice, jd.	щях да гледам
2. lice, jd.	щеше да гледаш
3. lice, jd.	щеше да гледа
1. lice, mn.	щяхме да гледаме
2. lice, mn.	щяхте да гледате
3. lice, mn.	щяха да гледат

Niječni se oblici tvore glagolom u prezentu ispred kojeg se dodaje nepromjenjiva konstrukcija *нямаше да*:

НИЈЕЧНИ ОБЛИЦИ	
1. lice, jd.	нямаше да гледам
2. lice, jd.	нямаше да гледаш
3. lice, jd.	нямаше да гледа
1. lice, mn.	нямаше да гледаме
2. lice, mn.	нямаше да гледате
3. lice, mn.	нямаше да гледат

Buduće prethodno vrijeme (бъдеще предварително време)

Buduće prethodno vrijeme ulazi u skupinu oblika za izražavanje rezultativnosti (buduće rezultativno vrijeme). Njime se izražava radnja koja je buduća u odnosu na trenutak govorenja, ali je prošla u odnosu na neku drugu buduću radnju. Drugim riječima, opisuje se rezultat radnje koja će se ostvariti (ili se pretpostavlja da će se ostvariti) u trenutku koji slijedi nakon trenutka govorenja, a i sama radnja će tek uslijediti:

Ще се върнем в 10 часа. Децата ще са заспали вече. '*Vratit ćemo se u 10 sati. Djeca će već spavati.*'

Ще пристигнеш на гарата в 9 часа. Влакът ще е заминал. '*Na kolodvor ćeš stići u 9 sati. Vlada više neće biti.*'

Buduće prethodno vrijeme je složeni glagolski oblik koji se tvori futuroм глагола *съм* i glagolskim pridjevom radnim (*минало свършено деятелно причастие*).

TVORBA BUDUĆEG PRETHODNOG VREMENA	
1. lice, jd.	ще съм гледал (-а)
2. lice, jd.	ще си гледал (-а)
3. lice, jd.	ще е гледал (-а, -о)
1. lice, mn.	ще сме гледали
2. lice, mn.	ще сте гледали
3. lice, mn.	ще са гледали

Niječni se oblici tvore niječnim oblikom futura глагола *съм* (*biti*) (nepromjenjiva konstrukcija *няма да*) i glagolskim pridjevom radnim.

НИЈЕЧНИ ОБЛИЦИ	
1. lice, jd.	няма да съм гледал (-а)
2. lice, jd.	няма да си гледал (-а)
3. lice, jd.	няма да е гледал (-а, -о)
1. lice, mn.	няма да сме гледали
2. lice, mn.	няма да сте гледали
3. lice, mn.	няма да са гледали

Buduće prethodno vrijeme u prošlosti
(futurum exactum praeteriti, бъдеще предварително време в миналото)

Buduće prethodno vrijeme u prošlosti složeno je glagolsko vrijeme, kojim se također izražava rezultativnost. Njime se izriče radnja za koju se pretpostavlja da bi bila izvršena u prošlosti prije nekog drugog prošlog trenutka o kojemu se govori. Ima složenu vremensku orijentaciju jer se uvodi dodatni orijentacijski trenutak koji je budući u odnosu na prošli trenutak. To je naj-složeniji glagolski oblik u bugarskome jer ima dva intervala referentnosti, a njime se mogu izraziti realne i moguće radnje, ali i kontradiktorne:

Щях да съм приготвил всичко, ако бяха ме предупредили по-рано.
'Da su me ranije bili upozorili, sve bih bio pripremio.'

Buduće prethodno vrijeme u prošlosti složeni je glagolski oblik koji se tvori oblikom budućeg vremena u prošlosti глагола *съм* (*щях да съм*) i glagolskim pridjevom radnim.

TVORBA BUDUĆEG PRETHODNOG VREMENA U PROŠLOSTI	
1. lice, jd.	щях да съм гледал (-а)
2. lice, jd.	щеше да си гледал (-а)
3. lice, jd.	щеше да е гледал (-а, -о)
1. lice, mn.	щяхме да сме гледали
2. lice, mn.	щяхте да сте гледали
3. lice, mn.	щяха да са гледали

Niječni se oblici tvore niječnim oblikom budućeg vremena u prošlosti glagola *съм* (*нямаше да съм*) i glagolskim pridjevom radnim.

NIJEČNI OBLICI	
1. lice, jd.	нямаше да съм гледал (-а)
2. lice, jd.	нямаше да си гледал (-а)
3. lice, jd.	нямаше да е гледал (-а, -о)
1. lice, mn.	нямаше да сме гледали
2. lice, mn.	нямаше да сте гледали
3. lice, mn.	нямаше да са гледали

Buduće prethodno vrijeme u prošlosti po značenju je blisko budućem vremenu u prošlosti – u obama je prisutna hipotetičnost i nerealiziranost glagolske radnje. Zbog toga se oba često upotrebljavaju u uvjetnim rečenicama:

Щях да прочета книгата, ако не ме бяха извикали да помагам.
'*Pročitao bih knjigu da me nisu pozvali da im pomognem.*'

Щях да съм прочел книгата, ако не ме бяха извикали да помагам. '*Bio bih pročitao knjigu da me nisu bili pozvali da im pomognem.*'

Glagolski načini (наклонение)

Glagolski su načini oblici glagola kojima se pokazuje odnos glagolske radnje prema stvarnosti. Ta glagolska kategorija ima modalnu funkciju – izražava objektivnu modalnost (odnos sadržaja iskaza prema realnosti) ili pak subjektivnu modalnost (odnos govornika prema sadržaju iskaza).

U bugarskome jeziku postoje četiri glagolska načina: indikativ (*изъявително наклонение*), imperativ (*повелително наклонение*), kondicional (*условно наклонение*) i renarativ (*преизказно наклонение*).

Indikativ (изъявително наклонение)

Indikativ je neobilježeni glagolski način kojim se iskazuje realna glagolska radnja, tj. izriču se tvrdnja, konstatacija. To je i osnovni glagolski način u jeziku. Svi su dosad navedeni glagolski oblici u indikativu.

Аз работя в градината. (изъявително наклонение, сегашно време)

'Ja radim u vrtu.' (indikativ, sadašnje vrijeme)

Аз работих в градината. (изъявително наклонение, минало свършено време)

'Ja sam radio u vrtu.' (indikativ, prošlo svršeno vrijeme)

Аз работех в градината. (изъявително наклонение, минало несвършено време)

'Ja radah u vrtu.' (indikativ, prošlo nesvršeno vrijeme)

Аз съм работил в градината. (изъявително наклонение, минало неопределено време)

'Ja sam radio u vrtu.' (indikativ, prošlo neodređeno vrijeme)

Аз бях работил в градината. (изъявително наклонение, минало предварително време)

'Ja sam bio radio u vrtu.' (indikativ, pretprošlo vrijeme)

Аз ще работя в градината. (изъявително наклонение, бъдеще време)

'Ja ću raditi u vrtu.' (indikativ, buduće vrijeme)

Аз щях да работя в градината. (изъявително наклонение, бъдеще време в миналото)

'Namjeravao/namjeravala sam raditi u vrtu.' (indikativ, buduće vrijeme u prošlosti)

Аз ще съм работил в градината. (изъявително наклонение, бъдеще предварително време)

'Već ću raditi u vrtu.' (indikativ, buduće prethodno vrijeme)

Аз щях да съм работил в градината. (изъявително наклонение, бъдеще предварително време в миналото)

'Bio sam namjeravao raditi u vrtu.' (indikativ, buduće prethodno vrijeme u prošlosti)

Zapovjedni način (повелително наклонение)

Zapovjedni način (imperativ) glagolski je način kojim se izražava zapovijed, zahtjev ili zabrana (u niječnim rečenicama), ali i poticaj i molba.

Specifični imperativni oblici postoje samo u drugom licu, s obzirom na to da se zapovijedi i zabrane obično izriču sugovornicima.

Imperativni se oblik tvori:

nastavkom *-i/-ite* za glagole čija osnova završava na vokal:

гледам: гледай – гледайте

смея се: смей се – смейте се;

пия: пий – пийте

i za glagole 2. konjugacije koji završavaju na *-о-я*:

строя: строй – стройте

стоя: стой – стойте.

nastavkom *-u/-eme* za glagole čija osnova završava na konsonant:

чета: чети – четете

нося: носи – носете.

Neki glagoli imaju specifične imperativne oblike:

ям: яж – яжте

видя: виж – вижте

държа: дръж – дръжте

изляза: излез – излезте

вляза: влез – влезте

дам: дай – дайте

дойда: ела – елате

отида: иди – идете.

Pozitivni imperativni oblici mogu se tvoriti glagolima svršenog i nesvršenog vida. Prednost se daje svršenim glagolima jer su oni neutralni za razliku od nesvršenih kojima se iskazuje kategoričnost, a u nekim slučajevima i neljubaznost:

Отворете учебниците на страница пема! '*Otvorite udžbenike na petoj stranici!*'

Отваряйте учебниците на страница пема! '*Otvarajte udžbenike na petoj stranici!*'

Niječni se imperativni oblici tvore samo od glagola nesvršenog vida dodavanjem čestice *не* ispred njih:

Не чети! '*Ne čitaj!*'

Niječni se imperativni oblici mogu tvoriti i analitičkim oblikom *недей/недейте* i *да*-konstrukcijom:

Недей да четеш! '*Nemoj čitati!*'

Pogodbeni način (условно наклонение)

Uvjetni, pogodbeni način (kondicional) glagolski je način kojim se izriče uvjetovana, hipotetička radnja, tj. radnja ovisna o kakvoj pretpostavci ili o kakvoj drugoj radnji. Taj se glagolski oblik često rabi u uvjetnim rečenicama: *Ако имам пари, **бих купил** къщата.* '*Da imam novaca, **kupio bih** kuću.*' *Ако не завали, **бихме изкачили** върха умре.* '*Ako ne padne kiša, sutra **bismo se popeli** na vrh.*'

Oblici kondicionala rabe se za naglašavanje izrazite ljubaznosti ili poštovanja: *Извинете, **бихте ли ми подали** онази книга?* '*Oprostite, **biste li mi dodali** onu knjigu?*'

Kondicional se tvori pomoću posebnih oblika glagola *съм* – *бих, би, би, бихме, бихте, биха* i glagolskog pridjeva radnog (*деятелно причастие*).

TVORBA KONDICIONALNA	
1. lice, jd.	бих гледал (-а)
2. lice, jd.	би гледал (-а, -о)
3. lice, jd.	би гледал (-а, -о)
1. lice, mn.	бихме гледали
2. lice, mn.	бихте гледали
3. lice, mn.	биха гледали

Niječni se oblici tvore dodavanjem niječne čestice *не* ispred glagola *съм*:
Не бих гледал. 'Ne bih gledao.'

Renarativ (преизказно наклонение)

Renarativ je glagolski način koji se rabi za izvještavanje o nesvjedočenom događaju, u slučajevima kada govornik prepričava tuđe riječi. U hrvatskome ne postoji renerativ i možemo ga prevesti samo indikativom.

Usporedi:

Той учи за изпит по анатомия. (indikativ, prezent). '*On uči za ispit iz anatomije.*'

Той учел за изпит по анатомия. (renarativ, prezent). '*On uči za ispit iz anatomije.*' (*čuo/čula sam, netko mi je rekao i sl.*)

U prvoj se rečenici radnja iskazuje kao realna i ostvarena, dok se u drugoj rečenici renerativom iskazuje da govornik prenosi tuđe riječi, tj. informaciju o radnji kojoj nije osobno svjedočio.

U rečenici se može imenovati izvor informacije, ali nije obavezno:

Чухме от сестрата, че д-р Иванов спечелил престижна награда в областта на медицината. 'Od sestre smo čuli da je dr. Ivanov dobio prestižnu nagradu u području medicine.'

Koristeći izraze poput *казвам, че; говори се, че; твърди се, че; чух, че; според някои източници itd. (kažu, govori se, tvrdi se, čuo sam, prema nekim izvorima)* govornik se ograđuje od informacije koju prenosi.

Renarativni oblici postoje za svih devet glagolskih vremena u indikativu.

Renarativ se tvori pomoćnim glagolom *съм* (koji se ispušta u 3. l. jd. i mn.) i glagolskim pridjevom radnim (*деятелно причастие*) u odgovarajućem vremenu.

	indikativ	renarativ
sadašnje vrijeme	слизам слизаш слиза слизаме слизате слизат	слизал съм слизал си слизал слизали сме слизали сте слизали
prošlo svršeno vrijeme	слязох слезе слезе слязохме слязохте слязоха	слязъл съм слязъл си слязъл слезли сме слези сте слези
prošlo nesvršeno vrijeme	слизах слизаше слизаше слизахме слизахте слизаха	слизал съм слизал си слизал слизали сме слизали сте слизали
prošlo neodređeno vrijeme	слязъл съм слязъл си слязъл е слезли сме слези сте слези са	бил съм слязъл бил си слязъл бил слязъл били сме слезли били сте слезли били слезли
prošlo prethodno vrijeme	бях слязъл беше слязъл беше слязъл бяхме слезли бяхте слезли бяха слезли	бил съм слязъл бил си слязъл бил слязъл били сме слезли били сте слезли били слезли
buduće vrijeme	ще сляза ще слезеш ще слезе ще слезем ще слезете ще слязат	щял съм да сляза щял си да слезеш щял да слезе шли сме да слезем шли сте да слезете шли да слязат

buduće vrijeme u prošlosti	щях да слеза щеше да слезеш щеше да слезе щяхме да слезем щяхте да слезете щяха да слезат	щял съм да слеза щял си да слезеш щял да слезе щели сме да слезем щели сте да слезете щели да слезат
buduće prethodno vrijeme	ще съм слязъл ще си слязъл ще е слязъл ще сме слезли ще сте слезли ще са слезли	щял съм да съм слязъл щял си да си слязъл щял да е слязъл щели сме да сме слезли щели сте да сте слезли щели да са слезли
buduće prethodno vrijeme u prošlosti	щях да съм слязъл щеше да си слязъл щеше да е слязъл щяхме да сме слезли щяхте да сте слезли щяха да са слезли	щял съм да съм слязъл щял си да си слязъл щял да е слязъл щели сме да сме слезли щели сте да сте слезли щели да са слезли

Renarativni su oblici jednaki za:

- sadašnje vrijeme i prošlo nesvršeno vrijeme
- buduće vrijeme i buduće vrijeme u prošlosti
- prošlo neodređeno vrijeme i prošlo prethodno vrijeme
- buduće prethodno vrijeme i buduće prethodno vrijeme u prošlosti.

Nelični glagolski oblici (нелични глаголни форми)

Participi (причастия)

Participima se izriču obilježja osoba ili predmeta koja proizlaze iz određene glagolske radnje. Tvore se od glagola i posjeduju gramatičke kategorije koje su svojstvene glagolima: (1) vrijeme prema kojemu razlikujemo sadašnji i prošli particip, (2) stanje prema kojemu razlikujemo radni i trpni particip te (3) vid prema kojemu razlikujemo svršeni i nesvršeni particip. Osim toga, četiri od ukupno pet participa u bugarskome jeziku posjeduju i gramatičke kategorije pridjeva, mogu se odrediti članom i mijenjati po rodu i broju. To su: *сегашно деятелно причастие*, *минало свършено деятелно причастие*, *минало несвършено деятелно причастие*, *минало страдателно причастие*. Navedene kategorije ne posjeduje *деепричастие*.

Participi su nelični oblici jer je kod njih odsutna gramatička kategorija lica.

U nekim se jezicima nazivaju glagolski pridjevi, npr. u hrvatskome, koji ima dva glagolska pridjeva: glagolski pridjev radni i glagolski pridjev trpni.

Sadašnji radni particip (сегашно деятелно причастие)

Sadašnji radni particip označava obilježje vršitelja radnje koje je rezultat vršenja radnje u sadašnjem trenutku:

*Студентът, който учи (student koji uči) = **учещият** студент.*

Sadašnji radni particip određuje se članom kao pridjev i s imenicom se slaže u rodu i broju:

Четящият студент се изправи. U hrvatskome se taj oblik prevodi opisno '**Student koji je čitao uspravio se.**'

U rečenici dolazi u službi atributa:

Говорещият колега представя интересна презентация. '**Kolega koji govori** predstavlja zanimljivu prezentaciju.'

Ali i samostalno:

Знаещият винаги побеждава. '**Онај који зна** uvijek pobjeđuje.'

За знаещия нищо не е трудно. '**Onome koji zna** ništa nije teško.'

Tvori se glagolskim oblikom za prošlo nesvršeno vrijeme (imperfekt) za 1. l. jd. dodavanjem sufiksa -щ i nastavaka za rod i broj:

чета – четях – четящ, четяща, четящо, четящи

търся – търсех – търсец, търсеца, търсецо, търсеци

пътувам – пътувах – пътуващ, пътуваща, пътуващо, пътуващи.

Ako je naglasak na posljednjem slogu glagola, nastavak je -ящ (четящ, стоящ), a ako se nalazi na ostalim slogovima, tvori se nastavkom -ещ (молещ).

Prošli svršeni radni particip (минало свършено деятелно причастие)

Prošli svršeni radni particip označava obilježje vršitelja radnje koje je rezultat radnje izvršene prije trenutka govorenja.

U rečenici se može upotrijebiti i samostalno, npr. u službi subjekta:

Закъснелите да не влизат. '**Zakašnjeli (oni koji su zakasnili) neka ne ulaze.**'

Ali i nesamostalno, tj. u službi atributa, nesamostalnoga rečeničnog člana:

До сутринта няколко спасителни екипа търсили **изчезналия кораб**.

'**Nekoliko spasilačkih ekipa do jutra je tražilo nestali brod.**'

Oblikom mu u hrvatskom jeziku odgovara glagolski pridjev radni, ali može se prevesti i opisno, tj. odnosnom surečenicom.

Prošli svršeni radni particip uglavnom se upotrebljava kod tvorbe glagolskih oblika: prošlog neodređenog vremena, prošlog prethodnog vremena, budućeg prethodnog vremena i budućeg prethodnog vremena u prošlosti te

pogodbenog načina.

Mijenja se po rodu i broju, a može se odrediti i članom.

Tvori se glagolskim oblikom za prošlo svršeno vrijeme (aorist) u 1. l. jd. dodavanjem sufiksa -л (umjesto nastavka -х) i nastavaka za rod i broj:

пиша – писах – писал, писала, писало, писали

обясня – объясних – объяснил, объяснила, объяснило, объяснили

гледам – гледах – гледал, гледала, гледало, гледали.

Kod tvorbe prošlog svršenog radnog participia zapažaju se sljedeće promjene:

– kod glagola koji tvore aorist pomoću sufiksa -ох:

чета – четох – чел

дам – дадох – дал

отида – отидох – отишъл

дойда – дойдох – дошъл

облека – облякох – облякъл

– kod glagola 1. i 2. konjugacije u množini se provodi prijelaz jata:

пея – пях – пях, пяха, пяхло, пели

живея – живях – живях, живяха, живяхло, живели

видя – видях – видях, видяха, видяхло, видели.

Prošli nesvršeni radni particip (минало несвършено деятелно причастие)

Prošli nesvršeni radni particip upotrebljava se samo u tvorbi renerativnih oblika za sadašnje i prošlo svršeno vrijeme (v. renerativ) te se mijenja po rodu i broju.

Oblikom mu u hrvatskome jeziku odgovara glagolski pridjev radni, a u prijevodu se, s obzirom na to da se rabi za prepričavanje, prevodi perfektom ili kondicionalom:

*Твърди се, че той често **вземал** пари от касата и **забравял** да ги върне. 'Tvrde da **je** on često **uzimao** novac iz blagajne i **zaboravljao** vratiti.'*, 'Tvrde da **bi** on često **uzimao** novac iz blagajne i **zaboravljao** vratiti.'

Tvori se glagolskim oblikom za prošlo nesvršeno vrijeme (imperfekt) za 1. l. jd. dodavanjem sufiksa -л (umjesto nastavka -х) i nastavaka za rod i broj:

пиша – пишех – пишел, пишела, пишело, пишели

чета – четах – четах, четах, четах, четели

вземам – вземах – вземал, вземала, вземало, вземали.

Prošli trpni particip (минало страдателно причастие)

Prošlim trpnim participom izriče se da je rezultat radnje koja se u prošlosti vršila ili izvršila na predmetu postao njegovim obilježjem.

U rečenici može imati službu atributa:

Прочетеният вестник не е интересен. 'Pročitane novine nisu zanimljive.'

Može biti i u službi samostalnoga rečeničnoga člana, npr. subjekta:

Изпитаните могат да си отидаат. 'Ispitani mogu otići.'

Upotrebljava se u tvorbi pasivnih glagolskih oblika:

Вестникът е прочетен. 'Novine su pročitane.'

Prošlom trpnom participu u hrvatskome jeziku odgovara glagolski pridjev trpni, ali u prijevodu nije uvijek ekvivalentan bugarskome te se prevodi i odnosnom surečenicom:

Според мен трудно се забравя наученото. 'Prema tom mišljenju naučeno se teško zaboravlja.'

Чумата новина ме шокира. 'Šokirala me vijest koju sam čula.'

Prošli trpni particip mijenja se po rodu i broju, a može se odrediti i članom.

Tvori se osnovnim oblikom za prošlo svršeno vrijeme (aorist) dodavanjem sufiksa *-н* ili *-т* i nastavaka za rod i broj.

Najčešći je sufiks *-н*, jer se njime tvori prošli radni particip glagola 3. konjugacije, a i veći broj glagola 1. i 2. konjugacije:

уча – учен – учена – учено – учени

изгоря – изгорен – изгорена – изгорено – изгорени

харесвам – харесван – харесвана – харесвано – харесвани.

Sufiksom *-т* tvori se particip od glagola svršenog vida koji sadrže sufiks *-н*:

стегна – стегнат – стегната – стегнато – стегнати

хвана – хванат – хваната – хванато – хванати

i od nekih glagola 1. konjugacije koji završavaju na *-ия* i *-уя*:

изпия – изпит – изпита – изпито – изпити

чуя – чут – чута – чуто – чути

обуя – обут – обута – обуто – обути.

Glagolski prilog sadašnji (деепричастие)

Glagolskim prilogom sadašnjim označuje se radnja koja se zbiva istodobno s kojom drugom radnjom izrečenom glagolom. Njime se izriče popratna okolnost glagolske radnje izrečene ličnim glagolskim oblikom, tj. drugostupanjska, dodatna radnja:

Минавайки през селото, срещнах група туристи. 'Prolazeći kroz selo, sreo sam grupu turista.'

Na hrvatski se prevodi glagolskim prilogom sadašnjim.

Tvori se samo od glagola nesvršenoga vida, tj. od prezentske osnove pomoću sufikasa:

-ейки за glagole 1. i 2. konjugacije (kod 2. konjugacije se vokal -u pretvara u -е): **четейки, пишейки, говорейки**

-айки/-яйки за glagole 3. konjugacije:
гледайки, вечеряйки.

Ako se glagolski prilog sadašnji tvori od povratnoga glagola, u obliku glagolskoga priloga zadržava se povratna čestica *се/си*:

смея се – смеейки се

мисля си – мислейки си.

Чувствах се зле, връщайки се от работа. 'Vraćajući se s posla, osjećala sam se loše.'

Glagolska imenica (отглаголно съществително име)

Glagolska imenica, zajedno s glagolskim priložima i pridjevima, u bugarskim se gramatikama (za razliku od hrvatskih) uključuje u skupinu neličnih glagolskih oblika. Glagolska imenica označuje opredmećenu radnju, srednjega je roda i može se odrediti članom.

Glagolska imenica tvori se pomoću sufikasa:

-не od nesvršenih glagola: **говорене, гледане, писане, ядене, пиене**

-ние od svršenih i nesvršenih glagola: **умение, знание, търпение, съобщение, недоразумение.**

Glagolske imenice koje završavaju na -не opisuju radnju kao proces koji je u tijeku i zbog toga su sličnije glagolima, a značenje im je često konkretno. Za razliku od njih glagolske imenice koje završavaju na -ние opisuju opredmećenu radnju i sličnije su imenicama te ih odlikuje apstraktnije značenje. Osim toga mogu imati i množinski oblik: **умение – умения, знание – знания.**

PRILOZI (НАРЕЧИЯ)

Prilozi su samostalne nepromjenjive riječi koje dopunjuju značenje glagola, tj. označuju okolnosti u kojima se odvija glagolska radnja:

Днес отивам на кино. '*Danas idem u kino.*'

Обикновено разбирам всичко. '*Обично sve razumijem.*'

Prema značenju razlikujemo priloge mjesta, vremena, načina, uzroka, svrhe, količine i stupnja te modalne priloge:

- prilozi mjesta (*наречия за място*) odgovaraju na pitanje *къде?* (*gdje?*):
тук, там, близо, наблизо, далеч/е, надалеч/е, отдалеч/е, долу, отдолу, горе, отгоре, назад, напред, вън, отвън, навън, вътре, отвътре, навътре, отсреща, насреща, отляво, отдясно, вляво, вдясно
- prilozi vremena (*наречия за време*) odgovaraju na pitanje *кога?* (*kada?*):
сега, днес, вчера, утре, вдругиден, догодина, рано, късно, скоро, наскоро, отдавна, някога, никога, понякога, винаги, всякога, лете, зиме, денем, нощем, привечер, ежечасно, ежедневно, всекидневно, седмично, месечно, годишно
- prilozi načina (*наречия за начин*) odgovaraju na pitanje *как?* (*kako?*):
добре, зле, лошо, страхотно, бързо, бавно, радостно, весело, тъжно, мъчно, някак, лека-полека, криво-ляво, горе-долу, отлично, лесно, трудно
- prilozi uzroka i svrhe, tj. cilja glagolske radnje (*наречия за причина и цел*) odgovaraju na pitanje *защо?* (*zašto?*):
защото, понеже, затова, тъй като, ето защо
- prilozi količine i stupnja (*наречия за количество и степен*) odgovaraju na pitanje *колко?* (*koliko?*):
много, малко, доста, твърде, още, даже, вече
- modalni prilozi (*модални наречия*) imaju ulogu modifikatora u rečenici, tj. modificiraju značenje cijele rečenice na koju se odnose. Mogu imati i ulogu tekstnih veznika:
сигурно, навярно, вероятно, може би, особено, сякаш, разбира се, именно, съгласно, уж, съответно, например.

U rečenici su prilozi najčešće u službi priložnih oznaka (*обстоятелствено пояснение*):

Нощем става студено. '*Но́щи postaje hladno.*' (za vrijeme)

Стоян е **горе**, не съм го чувала. '*Stojan je gore, nisam ga čula.*' (za mjesto)

*Това момиче бяга **бързо**.* 'Ova djevojka **brzo** trči.' (za način)
*През лятото пътуваме **много**.* 'Ljeti **mного** putujemo.' (za količinu)
Ali mogu biti i u službi atributa:
*Студът **нощем** е непоносим.* 'Hladnoća **нощи** je neizdrživa.'

Kada imenica muškog roda dolazi iza brojeva i količinskih priloga *колко, няколко, толкова*, rabi se brojevni oblik:

***Колко** речника имаш? Тук имам пет речника и още **няколко** речника вкъщи.* '**Koliko** rječnika imaš? Ovdje imam pet rječnika i još **nekoliko** rječnika kod kuće.'

Neki se prilozi mogu stupnjevati na isti način kao i pridjevi od kojih su nastali:

добър – добре – по-добре – най-добре

лесен – лесно – по-лесно – най-лесно

труден – трудно – по-трудно – най-трудно.

PRIJEDLOZI (ПРЕДЛОЗИ)

Prijedlozi su nepromjenjive riječi kojima se označuju odnosi među predmetima ili događajima. Prijedlozi se uglavnom nalaze ispred imenice, zamjenice, pridjeva ili broja i služe za uspostavljanje odnosa među riječima.

U suvremenome bugarskom jeziku rabi se oko 50 prijedloga. Budući da bugarski jezik nema sintetičku deklinaciju, prijedlozi su ključni u razumijevanju i iskazivanju padežnih odnosa.

U gramatikama bugarskoga jezika prijedlozi se dijele prema načinu tvorbe i prema značenju.

Prema načinu tvorbe razlikuju se:

– jednostavni prijedlozi (*прости предлози*):

без, в, връз, въз, върху, до, за, зад, из, като, край, към, между, на, над, низ, о, под, при, с, след, сред, срещу, у, чрез

– složeni prijedlozi (*сложни предлози*):

вместо, всред, въпреки, додето, докъм, досред, заради, извън, иззад, измежду, изпод, накрай, наместо, насред, около, освен, открай, откъм, покрай, помежду, поради, посред, преди, свръх, според, спрямо

– prijedložni izrazi (*предложни изрази*):

благодарение на, съобразно с, с оглед на, по повод на, в изпълнение на.

Prema značenju razlikuju se prijedlozi:

– za mjesto (*за място*):

пред, зад, над, върху, до, на, в, край, около, между, сред, по, у

– za vrijeme (*за време*):

в, на, от, до, преди, през, след, около, към

– za uzrok i cilj (*за причина и цел*):

поради, заради, за, от

– za sredstvo, instrument (*за средство*):

чрез, с

– za pripadnost i porijeklo (*за принадлежност и произход*):

на, от

– za namjenu (*за предназначение*):

за, на

– za odsutnost (*за отсъствие*):

без

– za kretanje (*за движение*):

в, от, из, до, за, към, на, пред, край, около.

Prijedlog **в** ima duži oblik **във**, koji se piše kada dolazi ispred riječi na **в** ili **ф**:
*Живея **във** Варна.* 'Živim **u** Varni.'

*Той живее **във** Франция.* 'On živi **u** Francuskoj.'

Prijedlog **с** ima duži oblik **със**, koji se piše kada slijedi riječ na **с** ili **з**:

*Обичам кафе **със** захар.* 'Volim kavu **sa** šećerom.'

*Той живее **със** сестра си.* 'On živi **sa** svojom sestrom.'

U hrvatskome se jeziku ispred **с**, **ш**, **з** i **ж**, skupova **ps**, **pš** i **ks** te ispred zamjenice **тот** rabi prijedlog **са**, а u svim ostalim slučajevima **с**.

Prijedlog **върху** odgovara hrvatskom **на**, **преко**:

*Стоя **върху** скалата.* 'Stojim **na** stijeni.'

*Хвърляха се един **върху** друг.* 'Baciše se jedan **preko** drugoga.'

Prijedlozi **след**, **през**, **около** mogu imati prostorna i vremenska značenja:

*Затвори вратата **след** себе си.* 'Zatvori vrata **za** sobom.'

***След** половин час започва филм.* 'Za **pola sata** počinje film.'

*Влязох **през** прозорец.* 'Uđoh **kroz** prozor.'

***Около** Екватора температурите са най-високи **през** цялата година.* 'Oko Ekvatora temperature su najviše **kroz** cijelu godinu.'

***През** празниците ходим на море.* 'Za **vrijeme** praznika idemo na more.'

***Около** къщата са посадени цветя и дървета.* 'Oko **kuće** je posađeno cvijeće i drveće.'

*Почивката е **около** обед.* 'Pauza je **oko** podne.'

Prijedlog **у** odgovara hrvatskim prijedlozima **kod**, **k**, а hrvatskom prijedlogu **и** ekvivalentan je prijedlog **в**:

***У** кого са парите?* 'Kod **koga** su novci?'

*Елате **у** нас!* 'Dođite **k** нама!'

Kada prijedlog **от** ima značenje kretanja, prevodi se prijedlogom **из**:

*Излизам **от** болницата.* 'Izlazim **iz** bolnice.'

Uz glagole kretanja prijedlog **на** се на hrvatski prevodi prijedlozima **у** или **на**:

*Отивам **на** кино (театър).* 'Idem **u** kino (kazalište).'

Пристигам на гарата. 'Stižem na kolodvor.'

Заминавам на лов. 'Odlazim u lov.'

Prijedlozi za izražavanje sredstva su *c* i *чрез*.

Bugarski prijedlog *c* odgovara prijedlogu *s* u hrvatskome jeziku, u kojem se rabi kada se instrumentalom izriče značenje društva, a zališan je kada se izražava sredstvo, za što je specijaliziran.

Usp. 'Vozim se **sa susjedom**.' 'Vozim se **autobusom**.'

U bugarskome je prijedlog obavezan, tj. ne ispušta se kada izriče sredstvo:

Возя се със съседа си. Возя се с автобуса.

Prijedlog *чрез* možemo prevesti kao *preko*, *putem* (koga ili čega), *s pomoću*, *uz pomoć*:

Търсим билети чрез познати. 'Tražimo karte preko poznanika.'

Česta je upotreba prijedloga *на*, kojim se izražava:

- pripadnost izrečena imenicom, odnosno imenom:

Аз съм син на Иван Иванов. 'Ja sam sin Ivana Ivanova.' (posvojni genitiv u hrvatskome)

- primatelj radnje izrečene glagolom:

Казвам на Иван. 'Govorim Ivanu.' (dativ primatelja u hrvatskome)

VEZNICI (СЪЮЗИ)

Veznici su nepunoznačne i nepromjenjive riječi kojima se izražavaju sintak-tičko-semantički odnosi:

među rečeničnim članovima:

*Ще купя **или** вода, **или** сок. 'Kupit ću ili vodu ili sok.'*

*Дойдоха Ана **и** Петър. 'Dođoše Ana i Petar.'*

među surečenicama u okviru složene rečenice:

*Той купи вода, **а** не сок. 'Kupio je vodu, a ne sok.'*

*Седяха **и** пишеха. 'Sjedili su i pisali.'*

***Докато** сядяха, пишеха. 'Dok su sjedili, pisali su.'*

među rečenicama u okviru teksta:

*Купи ни сок от ябълки. **А** ако няма сок, купи вода. 'Kupi nam sok od ja-buke. **A** ako ne bude soka, kupi vodu.'*

U gramatikama bugarskoga jezika veznici se dijele po sastavu i po značenju.

Po sastavu se razlikuju:

– jednostavni veznici (*прости съюзи*):

а, ако, ала, да, дето, и, или, като, ни, нито, но, пък, та, ту, че

– složeni veznici (*сложни съюзи*), koji se tvore

– pomoću prijedloga i veznika:

без да, вместо да, за да, като да, освен да, преди да, въпреки че, като че, освен че, задето, освен дето, след като

– pomoću priloga i prijedloga:

затова че, само че, тъй че, сякаш че, стига да, щом като

– pomoću dvaju ili triju jednostavnih veznika:

и да, ако и да, а пък, ами че

– prijedlogom, imenicom (ili zamjenicom) i veznikom:

по причина че, в случай че, с цел да; поради това че, при все че, нищо че, благодарение на това че.

Po značenju se razlikuju:

– veznici nezavisnosloženih rečenica (*съчинителни съюзи*), koji mogu biti sastavni veznici (*съединителни съюзи*): *и, и-и, ни, ни-ни, нито, нито-нито, както-така и, не само-но*

*Няма **ни** брат, **ни** сестра. 'Nema ni brata ni sestru.'*

*Няма **нито** брат, **нито** сестра. 'Niti ima brata niti ima sestru.'*

*Има **и** брат, **и** сестра. 'Ima i brata i sestru.'*

rastavni veznici (*разделителни съюзи*): *или, или-или, било-било, ту-ту, я-я*

Ще му се обадя **или** днес, **или** утре. 'Javit ću ti se **ili** danas **ili** sutra.'
 suprotni veznici (противоположни съюзи): а, но, обаче, ала, ама, пък;
 Не искам торта, **а** сладолед. 'Ne želim tortu, **nego** sladoled.'

Чаках те, **но** (обаче, ама, ала) ти не дойде на срещата. 'Čekaо/čekala sam te, **no** (ali, međutim) ti nisi došao/došla na sastanak.'

zaključni veznici (заклучителни съюзи): и тъй, и така, следователно,
 ето защо, затова, тогава

Този урок не е ясен, **затова** ще го обясним още веднъж. 'Ta lekcija nije jasna i **zato** ćemo je još jednom objasniti.'

- veznici zavisnosloženih rečenica (подчинителни съюзи) mogu biti:

dopunski veznici (допълнителни съюзи): да, че

Обади ми се, когато се събудиш, **да** ти кажа какво **да** правиш.
 'Nazovi me, kada se probudiš, **da** ti kažem što **da** učiniš.'

Мисля, **че** е време да тръгвам. 'Mislim **da** je vrijeme da odem.'

- priložni veznici (обстоятелствени съюзи) tj. prilozi u službi veznika:

za mjesto (за място) където, където и да

za vrijeme (за време) когато, откогато, докато, щом

za uzrok (за причина) защото, затова, затова защото

za namjeru i svrhu (за намерение и цел) да, нека, дано

za način (за начин) както, сякаш, колкото

za količinu (за количество) колкото, толкова

za posljedicu (за последица) така че

dopusni veznici (за отстъпване и изключване) въпреки че, макар да, макар че.

Bugarskom vezniku обаче odgovaraju hrvatski *međutim* i *ali*:

Исках да отида, **обаче** нямах билет. 'Želio/željela sam otići, **ali** nisam imao/imala kartu.'

Ispred veznika че obavezno se piše zarez:

В този момент всички разбраха, **че** ще успеят. 'U tom su trenutku svi shvatili **da** će uspjeti.'

ČESTICE (ЧАСТИЦИ)

Čestice su nepromjenjive riječi koje služe za oblikovanje ili preoblikovanje rečeničnoga sadržaja ili značenja pojedinih riječi. Imaju raznovrsna značenja i funkcije. Velika skupina čestica ima pragmatičko značenje i njima se iskazuje govornikovo stajalište o onome o čemu se govori (modalne čestice). Među čestice u bugarskome se jeziku ubrajaju i neke koje služe za tvorbu pojedinih oblika (oblika za buduće vrijeme, komparaciju pridjeva), koje imaju gramatičko značenje i funkciju te ih nazivamo gramatičkim česticama.

Modalne čestice mogu biti:

- upitne *ли, дали, нали*:

Познаваме ли се? 'Poznajemo li se?'

Дали се познаваме? 'Poznajemo li se?'

Познаваме се, нали? 'Poznajemo se, zar ne?'

- potvrdne čestice *да, аха*:

Да, познаваме се. 'Да, познајемо се.'

- одричне *не, ни, нито*:

Не знае ни дума. 'Ne zna ni riječ.'

Не каза нито дума. 'Nije rekao niti riječ.'

- емоционалне *а, леле, море*:

Леле колко е хубаво тук! 'Koliko je ovdje lijepo!'

Леле, море, ти Пирин планино! 'Pirin planino!'

- за izražavanje sumnje i kolebanja *май, едва ли, уж*:

Той май е болен. 'On je kao bolestan.'

Едва ли ще мога да дойда. 'Teško da ću moći doći.'

Сега уж съм по-добре. 'Sada sam kao bolje.'

- за izražavanje želje *да, дано*:

Да живее сто години! 'Da (neka) živi sto godina!'

Стискам палци, дано успееш! 'Držim fige, da bar uspiješ!'

- за pokazivanje i upućivanje *ето, еў, хе*:

Ето моята стая! 'Eto moje sobe!'

Къде да се подпиша? — Еў тук. 'Gdje da se potpišem? — Evo ovdje.'

Хе къде е селото, зад оная горичка! 'Eno gdje je selo, iza one šumice!'

- за obraćanje i poticanje *бе, бре, бреј, мари, ма, еў, я, де, хајде, ха*:

Бе Йордане, защо се бавиш толкова? 'Jordane, zašto se vučeš?'

Спри се бре, къде отиваш? 'Stani, kamo ideš?'

Стояно мари, къде си? 'Stojano, gdje si?'

Стояно ма, защо не идваш? 'Stojano, zašto ne dolaziš?'

Абе хора, вие не разбирате ли за какво става въпрос? **‘Па** ljudi, zar ne razumijete o čemu je riječ?’

Я ела да си поговорим! **‘Ajde** dođi da razgovaramo!’

Взemi **де**, не се срамувай! **‘De** uzmi, nemoj se sramiti!’

Хайде де, какво се бавите още! **‘Hajdede**, zašto još stojite!’

– за pojačavanje iskaza а, ха, дори:

А така! **‘Е** tako je!’

Ха наздраве! **‘Па** nazdravlje!’

Дори да умирам, няма да кажа. **‘I** da umirem, neću reći.’

Gramatičke čestice su:

– по i **най** za tvorbu komparativa i superlativa:

добър, **по-добър**, **най-добър**

– **ще** za tvorbu budućeg vremena:

Ще разгледаме София през деня. **‘Razgledat ćemo Sofiju danju.’**

– čestica **да** za tvorbu *da*-konstrukcije:

Искам **да** науча правописа. **‘Želim naučiti pravopis.’**

U hrvatskome na mjestu *da*-konstrukcije kao dopune modalnome glagolu dolazi infinitiv.

USKLICI (МЕЖДУМЕТІЯ)

Usklici su nepromjenjive riječi sa specifičnim značenjima koja proizlaze iz komunikacijske situacije. Njima se može izraziti odnos govornika prema sadržaju iskaza, emocije, mogu biti u funkciji poziva, poticaja i dozivanja (ljudi i životinja) ili pak oponašati zvukove iz prirode i glasanje životinja. Najčešći usklici u bugarskome jeziku navedeni su u tablici. U slučaju kad je hrvatski usklik različit, navodimo ga u zagradi.

ZNAČENJE	USKLICI
izražavanje veselja	<i>ох, ах, ура (hura), о, а-а-а, ау-у-у</i>
izražavanje negativnih osjećaja	<i>ох, олеле, о-о-о</i>
prisjećanje	<i>аха, хмм</i>
javljanje na telefon	<i>ало (halo)</i>
dozivanje, poticanje, privlačenje pozornosti	<i>хеј, ало, ехо</i>
oponašanje ljudskih zvukova	<i>ха-ха, мляс-мляс</i>
oponašanje glasanja životinja	<i>бау-бау (vau-vau), мяу-мяу, ме-е-е, бе-е-е, му-у-у, куд-куд-кудкудяк (ко-ко-ко, kokoda), бръм-бръм (zum-zum)</i>
oponašanje zvukova koje proizvode različiti aparati i strojevi	<i>тик-так, чук-чук (kuc-kuc), трака-трак, бум-бум</i>
dozivanje životinja	<i>пис-пис (mac-mac, mic-mic), кът-кът (pi-pi), пу-пу-пу-пу</i>
tjeranje i pokretanje životinja	<i>диџ (hija, hijo, đija za tjeranje konja), чуба (marš, mrš za tjeranje psa)</i>
utišavanje	<i>шшш (pst)</i>
pozdrav	<i>чао</i>

Od nekih se usklika mogu tvoriti glagoli, a od njih imenice:

ох – *охкам* – *охкане* (*jaukati* – *jaukanje*)

бръм – *бръмча* – *бръмчене* (*zuhati* – *zuhanje*)

блъс – блъскам – блъскане

мяу – мяукам – мяукане (mjaukati – mjaukanje)

пляс – пляскам – пляскане (pljeskati – pljeskanje)

трак – тракам – тракане (tres – tresnuti – trešnja).

Neki su usklici stranoga porijekla, npr. *браво* (tal.), *варда* (tal.), *аман* (tur.), *упа* (rus.).